

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA ŽENA U BOSNI I HERCEGOVINI U 2014. GODINI

Sarajevski otvoreni centar

Bosna i Hercegovina

DALILA MIROVIĆ
INELA HADŽIĆ
EDITA MIFTARI

Sarajevo, april, 2015
ISSN 2303-6079

www.soc.ba

Ženska mreža BiH
www.zenskamreza.ba

Izdavači/ce:

Fondacija CURE,
www.fondacijacure.org
Sarajevski otvoreni centar,
www.soc.ba

Prelom: Dina Vilić

Sadržaj

SPISAK SKRAĆENICA	3
UVOD	4
1. OBRAZOVANJE I EKONOMSKA PARTICIPACIJA ŽENA	5
2. SOCIJALNA ISKLJUČENOST ŽENA	9
2.1. Romkinje	9
2.2. Žene sa invaliditetom	10
2.3. Izbjegle i interno raseljene žene	11
2.4. Seksualne radnice i ovisnice o opojnim drogama	12
2.5. Lezbejke, biseksualne i trans* (LBT) žene	13
2.6. Žene iz ruralnih područja	14
3. POLITIČKO UČEŠĆE ŽENA I JAVNI ŽIVOT	16
3.1. Žene u programskim dokumentima parlamentarnih stranaka	17
3.2. Mediji o političkim kandidatkinjama na Općim izborima 2014. godine	19
3.3. Politička participacija žena na Općim izborima 2014. godine	20
4. RODNO ZASNOVANO NASILJE	23
5. RATNO SEKSUALNO NASILJE	26
6. TRGOVINA LJUDIMA	29
7. ŽENE IZ PODRUČJA POGOĐENIH POPLAVAMA	31
8. RODNO ODGOVORNO BUDŽETIRANJE	34
O AUTORICAMA	35

SPISAK SKRAĆENICA

AP	Akcioni plan
ARS BiH	Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine
BD	Brčko distrikt
BHAS	Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
BiH	Bosna i Hercegovina
CAHVIO	Ad hoc Komitet za prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (eng. Ad Hoc Committee for preventing and combating violence against women and domestic violence)
CEDAW	Konvencija za eliminaciju svih oblika diskriminacije nad ženama (eng. The Convention on the Elimination of all forms of Discrimination against Women)
CoE	Vijeće Evrope (eng. Council of Europe)
DF	Demokratska fronta - Željko Komšić (politička partija)
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
GAP	Gender akcioni plan (eng. Gender Action Plan)
GBV	Rodno zasnovano nasilje (eng. Gender Based Violence)
KZ	Krivični zakon
LBT*	Lezbejke, biseksualne i trans* žene
NSRS	Narodna skupština Republike Srpske
NVO	Nevladine organizacije
OCD	Organizacije civilnog društva
PFBiH	Parlament Federacije BiH
PSBiH	Parlamentarna skupština BiH
RS	Republika Srpska
SDA	Stranka demokratske akcije (politička partija)
SDP	Socijaldemokratska partija (politička partija)
SNSD	Savez nezavisnih socijaldemokrata - Milorad Dodik (politička partija)
UN	Ujedinjene nacije (eng. United Nations)

UVOD

Već treću godinu zaredom izrađuje se i objavljuje *Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini*. Ovo je ujedno i jedini nama poznat izvještaj koji objavljuju organizacije civilnog društva, a koji na sveobuhvatan način tematizuje prava žena, trudeći se pokriti što više pitanja iz ove oblasti. Prva dva izvještaja su nastala samostalnim radom Sarajevskog otvorenog centra, dok ovaj izvještaj izlazi kao rezultat zajedničkog rada Sarajevskog otvorenog centra i Fondacije CURE, a u ime Ženske mreže BiH. Jako nam je drago što ovogodišnji izvještaj potpisuju tri mlade aktivistkinje – Dalila Mirović, Inela Hadžić i Edita Miftari.

Ovaj se izvještaj velikim dijelom naslanja na prošlogodišnji. Autorica izvještaja za 2013. godinu, Esther Garcia Fransioli, kojoj se zahvaljujemo na značajnom doprinosu pri izradi i ovogodišnjeg izvještaja, vrlo je opširno i temeljito opisala trenutno stanje u oblasti ljudskih prava žena, pri tome se osvrćući i na godine prije 2013. Imajući to na umu, ovogodišnji izvještaj se u potpunosti nadograđuje na informacije koje su iznesene u prošlogodišnjem izvještaju te preporučujemo da se oba izvještaja čitaju uporedno kako bi se dobila sveobuhvatna slika stanja prava žena u Bosni i Hercegovini. Prošlogodišnji izvještaj je dostupan na: <http://soc.ba/godisnji-izvjestaj-o-stanju-prava-zena-u-bosni-i-hercegovini-tokom-2013-godine/>

Godina 2014. se ne može pohvaliti značajnim napretkom kada su u pitanju prava žena. Opći izbori i poplave, ali i pitanje porodijskih naknada, egzemplarno svjedoče o odnosu države i društva prema ženama. U 2015. godini potrebno je sistematski raditi na poboljšanju položaja žena u društvu, a posebno se posvetiti pitanjima marginalizovanih grupa žena kao što su povratnice, žene žrtve rata, Romkinje, žene s invaliditetom, samohrane majke, žene žrtve nasilja, lezbejke, biseksualne i trans* žene, koje su u velikoj mjeri diskriminisane, marginalizovane, a u određenom broju i u potpunosti društveno isključene.

Nadamo se da će ovaj izvještaj biti od koristi za sve one koji/e rade na pravima žena. Radujemo se vašoj povratnoj informaciji!

Saša Gavrić

Izvršni direktor, *Sarajevski otvoreni centar*

1. OBRAZOVANJE I EKONOMSKA

PARTICIPACIJA ŽENA

- Osigurati i provoditi zakonske i druge mjere usmjerene na povećanje zaposlenosti žena, u svrhu harmonizacije njihovog privatnog i javnog djelovanja;
- Osigurati ravnopravnu zastupljenost oba spola na upravljačkim mjestima i odborima javnih preduzeća na način kako je to propisano Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH, uz sankcionisanje institucija koje ne primjenjuju ove zakonske odredbe;
- Zakonima osigurati jednako pravo na porodiljsko/roditeljsko odsustvo i redovnu isplatu korisnicama prava, bez obzira na status zaposlenosti, na cijeloj teritoriji BiH te pravo na porodiljsko odsustvo i naknadu regulisati u okviru sistema zdravstvenog osiguranja, a ne kao mjeru socijalne zaštite;
- Edukovati javnost o načinima prijave diskriminacije na osnovu spola u zapošljavanju i obrazovanju;
- Uvesti sistem izjednačene plate i drugih naknada za isti posao koje obavljaju uposlenice i njihove muške kolege;
- Sankcionisati sva pravna lica koja vrše diskriminaciju nad ženama pri zapošljavanju u odnosu na njihovo bračno stanje, seksualno – reproduktivno zdravlje ili životnu dob;
- Izvršiti reformu politike zapošljavanja te pružiti majkama djece s posebnim potrebama, koje se odluče za njegovanje djeteta sa smetnjama u razvoju, mogućnost zaposlenja s određenim beneficijama (kao što je rad na pola radnog vremena i dopust za njegu djeteta).

Obrazovanje žena

Prema podacima Agencije za statistiku BiH, u odnosu na 2013. godinu, konstatovan je porast broja žena s visokom školskom spremom – u poređenju s ukupnim brojem diplomiranih studenata/tica, u akademskoj 2013/2014. godini, udio studentica je 60,1%¹. Agencija za statistiku BiH u Saopštenju od 12.12.2014. godine navodi sljedeće: devetogodišnje obrazovanje na kraju školske 2012/2013. godine okončalo je 23.640 djece, od čega su 11.562 djevojčice, a srednju školu je, u školskoj 2012/13. godini, završilo 40.630 učenika, od čega je 19.735 žena.² U 2013. godini, od ukupno 17.119 diplomiranih studenata/ica, 10.394 su žene, a 6.725 je muškaraca. Broj radnosposobnih žena sa završenom visokom školskom spremom u konstantnom je porastu (2012. godine: 8,00%; 2013. godine: 8,9% i 2014. godine: 9,4%)³. U osnovnom obrazovanju na poziciji prosvjetnih radnica uposlano je 70,7% a u srednjem 59,0% što znači da prednjači broj žena u odnosu na muškarce, koje su uposlene kao nastavnice/profesorce.

1 Agencija za statistiku BiH: Statistika obrazovanja, 2014. Dostupno na: http://www.bhas.ba/saopstenja/2014/EDU_2014_001_02_bos_i.pdf

2 Zbid, str. 5 i 17

3 Agencija za statistiku BiH: *Anketa o radnoj snazi 2014*, str. 41, 201. Dostupno na: http://www.bhas.ba/tematskibilteni/LFS_2014_001_01_bh.pdf

Učešće žena na tržištu rada

Analizom podataka na bosanskohercegovačkom tržištu rada, dobivamo uvid u drugačije rezultate od očekivanih. Iako je veći broj žena u odnosu na muškarce sa završenim osnovnim/srednjim obrazovanjem i visokoškolskom spremom, podaci o radno sposobnom stanovništvu govore suprotno. Prema *Anketi o radnoj snazi iz 2014. godine*⁴, žene čine 51,6% aktivne radne snage sa osnovnom školom ili manje obrazovanja, 39,0% sa srednjom školom i 9,4% sa višom/visokom školom, magisterijem i/ili doktoratom. U odnosu na 2012. i 2013. godinu, primjetan je porast radnosposobnih žena sa osnovnom školom i manje te visokom školom, magisterijem i/ili doktoratom te pad za cca 0,6% radnosposobnih žena sa završenom srednjom školom. Interesantan je podatak koji navodi radnosposobno stanovništvo muškog spola gdje je najviši broj radnosposobnih muškaraca sa srednjom školom ili manje obrazovanja 58,9% potom 30,2% sa osnovnom školom ili manje te 10,9% sa višom/visokom školom, magisterijem i/ili doktoratom. Najveći broj žena je uposlen u uslužnoj djelatnosti 66,4%, potom u poljoprivrednoj 17,5% (19,2% u 2013.g.) i nepoljoprivrednoj djelatnosti/industriji 16,1%⁵. Međutim, iako postoji povećanje broja žena na tržištu rada, njihov položaj se ne mijenja u kontekstu samog zapošljavanja žena, udjela žena na rukovodećim pozicijama, bolje plaćenim poslovima, izjednačenog tretmana u pogledu plaćanja za iste poslove koje obavljaju njihove kolege itd. Najveći broj nezaposlenih žena je sa osnovnom (21,8%) i srednjom (62,4%) školom. Posebno je obeshrabrujuća činjenica da je 15,8% nezaposlenih žena po najvišoj završenoj školskoj spremi i da je taj broj u konstantnom porastu od 2012. godine kada je bilo 13,2%, 2013. godine je bilo 14,3%⁶. Alarmantan je podatak da je, pored iznimno visokog udjela žena u nezaposlenoj radnoj snazi, udio žena u kategoriji pomažućih članova/ica porodice gotovo 70%.

Žene čine 51,1% ukupne populacije odnosno 51,8% radno sposobne populacije u BiH⁷. Iako ne postoje velike razlike u broju i udjelu žena na tržištu rada u odnosu na muškarce, određeni parametri kao što su *bolje plaćene pozicije te udio žena na rukovodećim pozicijama* nisu se promijenili. Prema istraživanju koje je sprovela Agencija za ravnopravnost spolova u maju 2014. godine⁸, žene su u upravljačkim strukturama preduzeća zastupljene sa 15,7%. U kontekstu žena koje upravljaju firmama i na upravljačkim su pozicijama u njima, Agencija za ravnopravnost spolova je provela iztraživanje u top 100 preduzeća, koje je pokazalo žene čine 20% članova/ica upravnih odbora i 15% članova/ica nadzornih odbora u ovim preduzećima⁹. Na osnovu toga, u Agenciji zaključuju da i dalje postoji nevidljivi *stakleni strop*¹⁰ koji onemogućava punu ravnopravnost žena na tržištu rada¹¹.

4 Agencija za statistiku BiH: *Anketa o radnoj snazi 2014*, str.41, 2014. Dostupno na: http://www.bhas.ba/tematskibilteni/LFS_2014_001_01_bh.pdf

5 Ibid, str. 47

6 Ibid, str. 56

7 Agencija za ravnopravnost spolova BiH: *Stakleni krov na tržištu rada u Bosni i Hercegovini*, 2014. Dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/?p=2544>

8 Ibid.

9 Agencija za ravnopravnost spolova BiH: *Izveštaj o pregledu napretka u provodenju Pekinške deklaracije i platforme za akciju (1995) i rezultata sa 23. Posebne sjednice Generalne skupštine (2000) u BiH*, 2014. Dostupno na: http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/06/B+20_BHS_FINAL.pdf

10 Stakleni strop (eng. glass ceiling) se odnosi na stanje na tržištu rada i odnosi se na barijere koje sprječavaju žene da imaju jednake mogućnosti kao i muškarci na tržištu rada.

11 Agencija za ravnopravnost spolova BiH: *Stakleni krov na tržištu rada u Bosni i Hercegovini*. Dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/?p=2544>

Mobing je jedan od problema koji ne bira spol ali koji najčešće pogađa žene. Po neformalnoj definiciji mobing se odnosi na neprijateljsku i neetičku komunikaciju koja je usmjerena protiv pojedinke/pojedinca zbog čega je osoba gurnuta u poziciju u kojoj je bespomoćna i nemoćna da se odbrani. U *Godišnjem izvještaju o pojavama diskriminacije u BiH za 2013. godinu*¹² navodi se da u samo 23% slučajeva organizacije imaju unutrašnje akte kojima reguliraju mobing, dok najveći broj nije upoznat da li su zaštićeni aktima organizacije. U odjelu za eliminaciju svih oblika diskriminacije pri Instituciji ombudsmena za zaštitu ljudskih prava u BiH u 2011. godini, zaprimljena je 41 žalba dok je u 2012. godini taj broj porastao na 81 zaprimljenu žalbu¹³. Činjenice govore u prilog da je mobing u stalnom porastu i da se on rijetko prijavljuje, i to zbog problema ponovnog pronalaska zaposlenja i ekonomske degradacije.

Porodični život i tržište rada

I dalje postoji tradicionalna podjela poslova gdje žene u većini slučajeva rade u djelatnostima i na radnim mjestima koja su slabije plaćena. Razlozi ovakvog položaja žena na tržištu rada su brojni. Jedan od razloga je i taj da poslodavci/poslodavateljke često izbjegavaju zapošljavati žene zbog njihovog usklađivanja privatnog i porodičnog života, odnosno zbog (mogućnosti) odsustva sa posla zbog materinstva. Govoreći o pravima porodilja na teritoriju FBiH, bitno je naglasiti da postoji diskriminacija porodilja u privatnom i javnom sektoru jer je isplata razlike plaće u privatnom sektoru ostavljena na volju poslodavcu/poslodavateljki, dok je u javnom sektoru ova obaveza definisana posebnim kolektivnim ugovorima te se isplaćuje iz budžeta i javnih fondova. Diskriminacija se dešava i u odnosu na obavezno vrijeme rada prije porodiljskog odsustva kao uslova za ostvarivanje tog prava (od 6 mjeseci u Sarajevskom i Zapadno-hercegovačkom kantonu do 9 mjeseci u Kantonu 10), visinu naknade u odnosu na platu (od 50% u Unsko-sanskom i Srednjobosanskom kantonu, 60% u Sarajevskom, 70% u Zapadnohercegovačkom, 80% u Zeničko-dobojskom i Bosansko-podrinjskom kantonu, 90% u Tuzlanskom kantonu te i do 100% u Kantonu 10. Posavski kanton ne isplaćuje naknade porodiljama, a u Hercegovačkoneretvanskom se svim porodiljama isplaćuje samo jednokratna pomoć u iznosu od 400,00 KM), te definisanje minimalnih i maksimalnih iznosa. Devet kantona je donijelo kantonalne zakone o osnovama socijalne zaštite, zaštite žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, a od pomenutih devet zakona, osam propisuje i naknade za porodilje¹⁴. Kanton Sarajevo je u junu 2014. godine smanjio naknade za 100,00 KM za sve zaposlene majke, dok je neznatno podigao visinu naknade za nezaposlene¹⁵. Kao što se iz poređenja brojki može vidjeti, zakonska rješenja utiču na veliki nesrazmjer između kantona u visini naknada.

Inicijativa F5 – ženska grupa za zastupanje i zagovaranje predstavila je analizu koja nudi različite modele visine porodiljskih naknada za zaposlene i nezaposlene

12 Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH: *Godišnji izvještaj o pojavama diskriminacije u BiH za 2013. godinu*, str. 18, 2014.

13 Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH: *Godišnji izvještaj o pojavama diskriminacije u BiH za 2012. godinu*, str. 15, 2013.

14 Lejla Draginić, Dina Duraković Morankić: *Studija o ekonomskim modelima rješavanja problema statusa trudnica i porodilja u FBiH*, Inicijativa F5 BiH, str 10, s.a.

15 Oslobođenje: *Zbog smanjenja naknada: Porodilje za četvrtak najavile proteste*, 10.06.2014. Dostupno na: <http://www.oslobodjenje.ba/vijesti/sarajevo/zbog-smanjenja-naknada-porodilje-za-cetvrtak-najavile-proteste>

majke te predlaže izvore finansiranja naknada. Modeli se zasnivaju na principu otklanjanja diskriminacije, tako da se u modelu A predlaže da tokom 12 mjeseci zaposlene porodilje bi imale pravo na 80% plaće (minimalno 350,00 KM mjesečno), a nezaposlene 300,00 KM mjesečno; model B podrazumijeva tokom godine dana 70% plaće za zaposlene (minimalno 300,00 KM mjesečno), a za nezaposlene 200,00 KM; dok se model C svodi na ujednačenu raspodjelu sredstava između javnog i privatnog sektora, čime bi zaposlene porodilje primale 50% plaće tokom 12 mjeseci (350,00 KM mjesečno), a nezaposlene 300,00 KM tokom 6 mjeseci. Predloženo je da se porodiljske naknade finansiraju barem djelimično iz fonda za zdravstvo i prestanu tretirati kao socijalni slučajevi¹⁶.

Porodiljske naknade u Republici Srpskoj regulisane su Zakonom o radu, Opštim kolektivnim ugovorom, Zakonom o socijalnoj zaštiti i Pravilnikom o ostvarivanju prava iz dječije zaštite. Zakonom o dječijoj zaštiti osnovan je poseban fond koji na pismeni zahtjev poslodavca/poslodavateljke priznaje istom isplatu naknade za majku koja je na porodiljskom odsustvu. Visina naknade se određuje na osnovu visine prosječne plaće koju je žena ostvarila u posljednja tri mjeseca prije otpočinjanja porodiljskog odsustva¹⁷. Problem neujednačenosti porodiljskih naknada postoji i u Republici Srpskoj. Kako mediji prenose, najniža isplaćena naknada u prošloj godini (2014.) iznosila je 369,00 KM, dok je najviša isplata bila 17 puta veća. U Javnom fondu za dječiju zaštitu RS-a smatraju da treba ograničiti iznos ovako visokih porodiljskih naknada¹⁸.

16 Edina Nurikić: *Porodiljske naknade u BiH: Kako do novca?*, 29. 10.2014. Dostupno na: <http://diskriminacija.ba/porodiljske-naknade-u-bih-kako-do-novca>

17 Udruženje Vesta Tuzla: *Pregled izdvajanja za porodiljske naknade u BiH*, s.a.

18 Dnevnik 2 BHT, 08.02.2015. godine; Dostupno na: <http://www.bhrt.ba/vijesti/bih/razlika-u-porodiljskim-naknadama/>

2. SOCIJALNA ISKLJUČENOST ŽENA

2.1. Romkinje

- Povećati finansijska sredstva za sprovedbu strategija i akcionih planova za zdravlje i stanovanje Romkinja te unaprijediti sistem praćenja (nezavisne) primjene strategija i akcionih planova;
- Obezbijediti finansijska sredstva za provođenje strategija i akcionih planova kojima će se unaprijediti obrazovanje i zapošljavanje Romkinja;
- Zahtijevati od Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH sistematski i transparentan pristup rješavanju zdravstvenih i obrazovnih pitanja žena i djevojčica Romkinja.

Prema podacima kojima raspolaže Institucija ombudsmena za ljudska prava u BiH, a koji su prikupljeni od romskih nevladinih organizacija, procjenjuje se da u BiH živi 50.000 Roma i Romkinja, međutim prema drugim dostupnim informacijama, najčešće se navodi da u BiH živi između 65.000 i 70.000 Roma/kinja što će nadalje biti tačno utvrđeno rezultatima Popisa¹⁹. U specijalnom izvještaju o položaju Roma u BiH, sačinjenom od strane Institucije ombudsmena za ljudska prava u BiH, ističe se da je stav romskih nevladinih organizacija da se situacija na terenu nije mnogo promijenila iako je usvojen *Akcionni plan za Rome u oblasti zapošljavanja, udomljavanja i zdravstvene skrbi 2013-2016*²⁰.

Prema podacima Agencije za ravnopravnost spolova BiH, 90% Romkinja nema nikakav pristup zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti i zaposlenju²¹. Isti podaci pokazuju da je broj djevojčica Romkinja koje pohađaju osnovnu školu u odnosu na broj dječaka u omjeru 3:7. Zabrinjavajući je i podatak da je broj djevojčica koje napuštaju osnovnu školu u porastu.

Skoro 80% Romkinja nema završenu osnovnu školu, u poređenju sa 22% ukupnog stanovništva. Srednju školu završi 4,5% Romkinja i 9% Roma.

Iako BiH predsjedava Dekadom Roma 2005-2015, napretka i dalje nema, a ni podataka o broju obrazovanih Romkinja kao naročito marginalizovane grupe žena. Podaci izneseni u *Godišnjem izvještaju o stanju prava žena u BiH tokom 2013. godine*²², ukazali su na općepoznat patrijarhalni stav koji preovladava u romskim zajednicama, zbog čega su Romkinje često izložene prisilnim brakovima u dobi od 15. do 19. godine. Time se nedvojbeno doprinosi isključivanju Romkinja iz aktivnosti opismenjanja. To se prije svega odnosi na potrebe romskih žena i djevojčica koje nisu posebno adresirane u dokumentu *Strateške upute za razvoj obrazovanja u BiH 2008-2015*, obaveze iz *Revidiranog akcionog plana o obrazovnim potrebama Roma* nisu efikasno implementirane, što je opet posljedica ograničenja raspodjele budžeta i nejasne podjele odgovornosti između institucija, a sredstva nadležnih ministarstva obrazovanja su

19 Institucija ombudsmena za ljudska prava u BiH: *Specijalni izvještaj o položaju Roma u BiH*, str 21, s.a. Dostupno na: http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2013121011144464bos.pdf

20 Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH: *Alternativni izvještaj o napretku BiH: Politički kriteriji*, str 36, Sarajevski otvoreni centar, 2014. Dostupno na: <http://eu-monitoring.ba/alternativni-izvjestaj-o-napretku-2014-politicki-kriteriji/>

21 Agencija za ravnopravnost spolova BiH: *Stakleni krov na tržištu rada u Bosni i Hercegovini*, 2014. Dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/?p=656>

22 Esther Garcia Fransioli: *Godišnji izvještaj o stanju prava žena u BiH tokom 2013.godine*, 2013, Sarajevski otvoreni centar. Dostupno na: <http://soc.ba/annual-report-on-the-state-of-womens-rights-in-bosnia-and-herzegovina-in-2013/>

i dalje nedovoljna da obezbijede upis, prisustvo i završetak školovanja romske djece.

Zbog loše ekonomske situacije, Romkinje su izloženije riziku trgovine ljudima i nasilju u porodici. Međutim, u proteklom periodu nadležne institucije u BiH nisu pružile adekvatnu zaštitu Romima/kinjama kojom bi se unaprijedio njihov položaj, te još uvijek ne postoji djelotvoran program koji bi sistemski unaprijedio obrazovanje i zapošljavanje djevojčica i žena Romske nacionalnosti, te unaprijedio njihov pristup zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti.

*Gender akcioni plan BiH*²³ predviđa aktivnost usmjerenu na 32. CEDAW preporuku koja za cilj ima da osmisli dodatne programe koji motiviraju žene i muškarce, posebno pripadnike/ce romske zajednice, da nastave školovanje. Iako su neki pomaci napravljeni, u BiH još uvijek ne postoji sistematski pristup rješavanju problema Romkinja kao višestruko marginalizovane skupine, te ne možemo govoriti o boljem položaju istih u odnosu na prethodnu godinu i izvještavanje.

2.2. Žene sa invaliditetom

- Institucije na svim nivoima dužne su problemu zaštite prava žena sa invaliditetom posvetiti posebnu pažnju kako bi se osigurala primjena domaćih i međunarodnih standarda o jednakom tretmanu i mogućnostima osoba sa invaliditetom, a naročito žena sa invaliditetom kao posebno ranjive i višestruko marginaliziranoj kategoriji stanovništva;
- Osigurati institucionalni mehanizam za uređivanje statusa žena sa invaliditetom i usvojiti jedinstvene kriterije procjene statusa žena sa invaliditetom, kao i osoba sa invaliditetom uopće, bez obzira na uzrok nastanka invalidnosti;
- Osigurati da svi javni prostori i objekti i sve javne informacije budu dostupne ženama sa invaliditetom kroz provođenje postojeće i uvođenje nove zakonske regulative;
- Izraditi i implementirati posebne mjere i programe u oblasti obrazovanja, zdravstva, zapošljavanja i socijalne uključenosti, imajući u vidu specifične potrebe djevojčica i žena sa invaliditetom;
- Osigurati jednak pristup i usluge zdravstvene zaštite ženama sa invaliditetom (osobito kod ginekoloških pregleda i pregleda dojki).

Ni u protekloj, kao ni u 2013. godini, država nije pokrenula posebne programe koji se odnose na žene s invaliditetom, te još uvijek ne postoje relevantni statistički podaci niti posebne mjere za zaštitu žena s invaliditetom u oblasti rada i zapošljavanja, obrazovanja, socijalne inkluzije, zdravstvene zaštite i ukidanja diskriminacije.

Žene sa invaliditetom se i dalje suočavaju sa ozbiljnim problemima pri ostvarenju prava iz svih oblasti života, kao i sa borbom protiv diskriminacije.

U *Izvještaju pet koalicija organizacija osoba s invaliditetom iz Bosne i Hercegovine za drugi ciklus Univerzalnog periodičnog pregleda*²⁴ koji je uključivao tri nivoa monitoringa u BiH tokom 2012. i 2013. godine, a koji je objavljen martu 2014. godine,

²³ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Agencija za ravnopravnost spolova: *Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine za period 2013-2017*. Dostupno na: http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/GAP_BIH.pdf

²⁴ MyRight - Empowers People with Disabilities - Predstavništvo u BiH: *Izvještaj pet koalicija organizacija osoba s invaliditetom iz Bosne i Hercegovine za drugi ciklus Univerzalnog periodičnog pregleda*, str. 5, 2014. Dostupno na: http://iclotos.org.ba/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=35&Itemid=37

navedeno je da je BiH, kada se radi o preporukama koje su joj izdate, ratificirala Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom UN još 2010. godine, ali „uticaj ovog čina je minimalan, te nije zabilježena bilo kakva reforma pravnog ili regulatornog okvira, nije uvedena odgovarajuća definicija invalidnosti ili osobe s invaliditetom, a izostali su i pokušaji pokretanja konkretnih reformskih procesa kroz strategije ili akcione planove“²⁵. Također, kada se radi o preporuci UN-a koja je navedena u drugom ciklusu Univerzalnog periodičnog pregleda – da se osigura provođenje postojećeg ili uvođenje i efikasno provođenje dopunskog zakona kojim se izričito zabranjuje diskriminacija na osnovu invaliditeta – došlo je do regresije, obzirom da Zakon o zabrani diskriminacije (koji je stupio na snagu 2009. godine) ne navodi invaliditet kao jedan od 18 neprihvatljivih osnova po kojima se diskriminacija zabranjuje.

U Alternativnom izvještaju o napretku 2014. koji je objavila Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH, navodi se da se treba ocijeniti pozitivnim doprinos Ministarstva rada i socijalne politike FBiH u provedbi entitetske *Strategije za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom* kroz nastavak kreiranja mehanizama njegove provedbe u pet kantona koji nisu bili obuhvaćeni ovim procesom u 2012. godini. Pokrenut je proces evaluacije primjene usvojene Strategije u kojem je učestvovalo 79 nadležnih federalnih i kantonalnih institucija, dostavljajući podatke o stepenu primjene Strategije koji se nalaze u njihovoj nadležnosti. Vlada FBiH je usvojila *Uredbu o osnivanju Ureda Vlade FBiH za pitanja invaliditeta* kao mehanizma institucionalne podrške provedbi Strategije²⁶.

Ipak, konkretne preporuke i strategije, bilo vladinih, bilo od nevladinih institucija koje bi se odnosile isključivo na žene sa invaliditetom i njihove specifične potrebe i dalje izostaju.

2.3. Izbjegle i interno raseljene žene

- Razviti i implementirati programe afirmativnih akcija za zapošljavanje izbjeglih i interno raseljenih žena;
- Povećati finansijska izdvajanja i provoditi mjere sanacije područja pogođenih poplavama iz maja 2014, s posebnim fokusom na rješavanje problema žena koje su usljed njih postale interno raseljena lica te imajući u vidu njihove specifične potrebe.

Povratnice i raseljene žene u Bosni i Hercegovini su još uvijek marginalizirane i često se suočavaju s diskriminacijom, društvenom isključenošću i siromaštvom. Kada je u pitanju implementacija strategije iz 2010. godine za podršku povratnicima i interno raseljenim licima u njihove prijeratne domove²⁷, i u protekloj godini je izostao bilo koji oblik napretka. Kako je u prošlom *Godišnjem izvještaju o stanju o stanju prava žena u Bosni i Hercegovini navedeno*, a na osnovu nalaza iz UN-ovih *Milenijumskih razvojnih ciljeva*²⁸ trenutno 7.500 ljudi živi u kolektivnim centrima, a više od polovine tih osoba su žene i često su podložne višestrukim nesigurnostima

²⁵ Ibid.

²⁶ Više u: Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH: *Alternativni izvještaju o napretku 2014: politički kriteriji*, Sarajevski otvoreni centar, 2014. Dostupno na: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/07/Alternativni-izvjestaj-2014_BHS_za-web.pdf

²⁷ Human Rights Watch: *World Progress Report: Bosnia and Herzegovina 2013*. Dostupno na: <http://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/bosnia-and-herzegovina>

²⁸ UN: *Millenium Development Goals Report for BiH 2013*

vezanim za njihovo fizičko i mentalno zdravlje, dob i nedostatak osnove za izdržavanje ili podrške porodice kao i onemogućeni povratak zbog lične sigurnosti²⁹.

Žene izbjeglice, druge raseljene žene, uključujući i unutrašnje raseljene žene imigrantice ili migrantice, čak i neke žene koje migriraju zbog zaposlenja su sistematski zanemarene, kako je to i prepoznato u *Gender akcionom planu Bosne i Hercegovine za period 2013-2017. godine*³⁰.

2014. godinu su obilježile katastrofalne majske poplave koje su pogodile našu zemlju, ali i Srbiju i Hrvatsku. Prema Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice koje je na sjednici održanoj 10. septembra 2014. godine informisalo Vijeće ministara BiH, uslijed poplava i klizišta u BiH je raseljeno 89.981 osoba, potpuno su srušene 1.943 stambene jedinice, dok je 41.306 stambenih jedinica oštećeno, što je ukupno 43.249 stambenih jedinica, odnosno porodica koje trebaju stambeno zbrinjavanje³¹. Izvodeći zaključke iz ovih podataka, može se reći da žene čine bar polovinu raseljenih osoba, te su uz već postojeću ekonomsku krizu, visok postotak nezaposlenih žena, rodne neravnopravnosti i diskriminacije ove žene trpe dodatnu socijalnu ugroženost. Iako je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH izradilo *Akcionu plan za rješavanje problema uzrokovanih poplavama u BiH*³², on se ni u jednom svom dijelu nije direktno odnosio na rješavanje problema žena koje su usljed poplava postale interno raseljena lica i njihovih specifičnih potreba.

2.4. Seksualne radnice i ovisnice o opojnim drogama

- Kroz Gender akcioni plan BiH obezbijediti finansijsku podršku projektima koji će osigurati poboljšanje kvaliteta života seksualnih radnica i ovisnica o opojnim drogama, kao i mehanizme za sistemsko praćenje stanja njihovih ljudskih prava.

Seksualne radnice i korisnice droga i drugih opojnih sredstava su i dalje jedna od nevidljivih i ekstremno marginalizovanih grupa žena. U BiH ne postoje adekvatni podaci niti postoje bilo kakvi naponi nadležnih institucija da dokumentuju i zaštite ljudska prava seksualnih radnica i korisnica opojnih droga. Pored toga što se nalaze u iznimno teškoj ekonomskoj situaciji, žene ovisnice i seksualne radnice su izložene i seksualno prenosivim bolestima, zlostavljanju i nasilju. O rasprostranjenosti ovog problema moglo se čitati iz medija koji su na neki način upozoravali na ovaj problem. U mjesecu martu 2014. godine, u dnevnim novinama *Oslobođenje* objavljen je članak *Ispovjest eskort dame: kupile smo (i) posao u državnim firmama*³³ u kojem je bilo govora o teškom položaju žena koje pružaju seksualne usluge, nebrizi države i društva,

29 Esther Garcia Fransioli: *Godišnji izvještaj o stanju prava žena u Bosni i Hercegovini tokom 2013. godine*, Sarajevski otvoreni centar, 2013. Dostupno na: <http://soc.ba/godisnji-izvjestaj-o-stanju-prava-zena-u-bosni-i-hercegovini-tokom-2013-godine/>

30 Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine: *Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine za period 2013-2017..* Dostupno na: <http://www.forumzena.org/wp-content/uploads/2014/02/gap-bih.pdf>

31 Oslobođenje: *Vijeće ministara BiH: Uslijed poplava i klizišta u BiH raseljena 89.981 osoba*, 10.09.2014. Dostupno na: <http://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/vijece-ministara-bih-uslijed-poplava-i-klizista-u-bih-raseljena-89981-osoba>

32 Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH: *Akcionu plan za rješavanje problema uzrokovanih poplavama u BiH*, 2014. Dostupno na: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/Akcionu%20planu%20Ministarstva%20za%20ljudska%20prava%20i%20izbjeglice%20za%20rjesavanje%20problema%20uzrokovanih%20poplavama%20u%20BiH1.pdf>

33 Oslobođenje: *Ispovjest eskort dame: kupile smo (i) posao u državnim firmama*, 25.03.2014. Dostupno na: <http://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/ispovjesti-eskordama-kupile-smo-i-posao-u-drzavnim-institucijama>

„klijenteli“ odnosno korisnicima ovih usluga koji uglavnom dolaze iz redova političara, doktora i uspješnih poslovnih ljudi, kao i korupciji na najvišim nivoima vlasti. U ovom tekstu, svoje svjedočenje iznosi seksualna radnica koja je poznanstvima uspjela dobiti posao u državnoj firmi, a zaposlenje otplaćuje seksualnim uslugama.

Prosjačenje ovisnica o drogama također nije rijetka pojava i također je usko povezana sa korupcijom. O tome svjedoči slučaj prosjakinje S.B. koja se susrela sa problemom reketiranja od strane policijskog službenika. Prema navodima iznesenim u dnevnim novinama *Dnevni avaz*³⁴, policijski službenik je istu redovno reketirao od njene prosjačenjem zarađene sume novca, a zauzvrat joj nije pisao prekršajnu prijavu, budući da je prosjačenje zakonom propisano kao prekršajno djelo. Protiv policajca je navodno pokrenut krivični postupak zloupotrebe službenog položaja ili ovlasti i primanja dara i drugih oblika koristi.

Iako se nerijetko dešavaju ovakvi problemi, vlade ne poduzimaju nikakve mjere kako bi se osiguralo da ove dvije kategorije žena imaju jednak pristup zakonskoj zaštiti u slučajevima diskriminacije i nasilja, kao i adekvatnim uslovima za život.

Prema podacima koje smo dobili iz drop-in centra organizacije PROI (za područje Sarajeva i Zenice), u 2014. godini 755 seksualnih radnica se obratilo za uslugu centru što je visok broj žena, s obzirom na ograničeno područje koje obuhvata. Najčešće usluge koje su pružene ovoj populaciji su: podjela higijenskih paketa, kondoma i lubrikanata, edukacija o prevenciji HIV-a i spolno prenosivih infekcija, zdravstvena pomoć (besplatni ginekološki pregledi, upućivanje na testiranje na HIV i druge infekcije), besplatna pravna i psihosocijalna pomoć.

Kada govorimo o prevenciji nasilja nad navedenom populacijom, država nije napravila nikakav pomak. Organizacija PROI je u protekloj godini realizovala niz edukacija za pripadnice populacije seksualnih radnica i korisnica droga, policijske službenike/ce i zdravstvene radnike/ce, pa možemo na neki način govoriti o prevenciji nasilja nad ovom populacijom jer kako iz PROI-ja navode, neke vrste nasilja poput psihološkog mogu doživjeti i od strane onih koji nisu njihovi partneri, klijenti i sl.

2.5. Lezbejke, biseksualne i trans* (LBT) žene

- Prava LBT žena integrisati u postojeće i buduće dokumente javnih politika i implementirati specijalizirane strategije za unapređenje njihovih životnih uslova;
- Usvojiti Zakon o istospolnim zajednicama, kako bi se istospolnim parovima omogućila ista ekonomska i socijalna prava kao svim građanima i građankama;
- Trans* ženama omogućiti pristup medicinskoj podršci pokrivenoj od strane zdravstvenog osiguranja, kao i uvesti jasne i jednostavne procedure za prilagodbu ili promjenu spola.

Bosna i Hercegovina nastavlja sistematski zamemarivati postojanje LBT žena, s obzirom na to da ne postoji nikakva strategija ili program za rješavanje problema ove kategorije stanovništva. LBT žene ostaju u potpunosti nevidljive u bh. društvu, a gender mehanizmi i politike u potpunosti zanemaruju ovu grupu žena.

³⁴ Dnevni avaz: *Prosjakinja Sanita Baca: Uzimao je novac svaka dva dana, nisam više mogla trpjeti ucjene*, 05.12.2014. Dostupno na: <http://www.avaz.ba/clanak/150641/prosjakinja-sanita-baca-uzimao-je-novac-svaka-2-dana-nisam-vise-mogla-trpjeti-ucjene>

Kako je navedno i u *Godišnjem izvještaju o stanju prava žena u Bosni i Hercegovini tokom 2013. godine*³⁵, i dalje se najčešći oblik diskriminacije LBT žena u BiH dešava na institucionalnom nivou, zato što zakoni u BiH onemogućavaju sklapanje brakova i registrovanje vanbračnih zajednica osoba istog spola, kao i usvajanje djece od strane LGBT osoba, pristup socijalnom i zdravstvenom osiguranju partnera/ke, naslijeđivanju imovine i svim pravima koja, bazirano na prepoznavanju životne zajednice (bračne ili vanbračne), uživaju heteroseksualni parovi.

Pored intitucionalne diskriminacije, LBT žene nastavljaju da se suočavaju i sa diskriminacijom u društvu, te govorom mržnje i zločinima iz mržnje. Jedan od tih slučajeva je i napad na učesnike/ce *Međunarodnog festivala queer filma Merlinka* koji se desio 01. februara 2014. godine, kada je više maskiranih osoba upalo u sarajevsko kino Kriterion prije početka prve projekcije, pri čemu su dvije osobe povrijeđene, od kojih i jedna žena. Trenutno, Tužilaštvo Kantona Sarajevo još uvijek vrši predistražne radnje vezane za identifikaciju i procesuiranje počionica.

Prema podacima o slučajevima zločina iz mržnje koje je tokom protekle godine dokumentovao Sarajevski otvoreni centar, a koji su dostupni u *Rozom izvještaju za 2014. godinu*³⁶, od ukupno 19 slučajeva zločina iz mržnje, 9 je bilo protiv LBT žena. LBT žene se i dalje suočavaju sa uznemiravanjem, govorom mržnje i diskriminacijom u svakodnevnom životu i pri ostvarivanju svojih osnovnih ljudskih prava.

Još jedan od problema je nepostojanje medicinske i finansijske podrške za trans* žene. U izvještaju *Prava lezbejki, gejeva, biseksualnih i trans* osoba u Bosni i Hercegovini: novi pristupi?* objavljenom u 2014. godini³⁷, navodi se da se hirurški zahvati moraju raditi u inostranstvu, a da zvanični sistem socijalnog osiguranja te troškove ne pokriva. Ipak, kada se uradi promjena spola, trans* žene, a i trans* muškarci, mogu zakonski promijeniti ime, jedinstveni matični broj i lične dokumente, a još jedino Zakon o matičnim knjigama Brčko distrikta ne obuhvata „promjenu spola“ kao osnov za promjenu ličnih podataka.

2.6. Žene iz ruralnih područja

- Implementirati (u slučaju Republike Srpske) i izraditi (u slučaju Federacije BiH) strategije i akcione planove za unapređenje položaja i statusa žena u ruralnim područjima;
- Sprovesti sveobuhvatno istraživanje na teritoriju cijele Bosne i Hercegovine o položaju žena u ruralnim područjima;
- Uključiti žene iz ruralnih područja, te njihova pitanja, u ukupne procese i politike u Bosni i Hercegovini;
- Uraditi reviziju kriterija za dodjelu poticaja seoskim gazdinstvima uzimajući u obzir poseban položaj i marginalizaciju žena iz ruralnih područja;
- Jačati, podržati i podsticati žensko zadrugarstvo i kreirati programe koji bi promicali i zaštitili tradicionalne ženske rukotvorine.

35 Esther Garcia Fransioli: *Godišnji izvještaj o stanju prava žena u Bosni i Hercegovini tokom 2013. godine*, Sarajevski otvoreni centar, 2013. Dostupno na: <http://soc.ba/godisnji-izvjestaj-o-stanju-prava-zena-u-bosni-i-hercegovini-tokom-2013-godine/>

36 Vladana Vasić, Saša Gavrić, Emina Bošnjak: *Rozni izvještaj: Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini u 2014. godini*, Sarajevski otvoreni centar, 2015. Dostupno na: <http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2015/03/Rozi-izvjestaj-2014-za-web.pdf>

37 Saša Gavrić: *Prava lezbejki, gejeva, biseksualnih i trans* osoba u Bosni i Hercegovini: novi pristupi?*, Fondacija Heinrich Böll – Ured za BiH Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE, 2014. Dostupno na: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/12/LGBT-OSOBES_bos_01.pdf

Žene iz ruralnih područja su posebna kategorija u pogledu socijalne isključenosti. U seoskim područjima naše zemlje se još uvijek drži do tradicionalnih rodnih uloga. U državnom pregledu napretka u implementaciji *Pekinske deklaracije* (Beijing +20) za Bosnu i Hercegovinu, navodi se da se više od jedne trećine žena izjasnilo kao domaćice, a vjerovatnost da su muškarci zaposleni, samozaposleni ili rade na ugovore o djelu je dva puta veća nego kod žena³⁸. Međutim, žene čine 40% zaposlenih osoba u dobnoj skupini između 16 i 26 godina, te 30% onih u dobnoj skupini 46-55, što sugerira da je došlo do značajne promjene u posljednjih 30 godina³⁹. Ipak, žene u ruralnim područjima čine manji dio zaposlenih i samozaposlenih radnika/ca u odnosu na ukupan broj zaposlenih i samozaposlenih u čitavoj zemlji, što ukazuje na velike razlike između ruralnih i gradskih područja.

Iako žene predstavljaju važan faktor za oživljavanje ruralnih područja i ruralnog razvoja, njihov nepovoljan položaj, s obzirom na njihove potrebe i probleme s kojima se susreću, one i dalje ostaju marginalna tema u ukupnim procesima i politikama naše zemlje, na svim nivoima. Žene u ruralnim područjima BiH često se smatraju pasivnim dijelom stanovništva, ili pak kao pomažući članovi/ce porodice, a ne kao aktivne akterke u području poljoprivrede, seoskog turizma i ruralnog razvoja u cjelini. Vrlo malo žena su vlasnice zemljišta i, kao takve, rijetko sudjeluju u odlučivanju o ruralnom razvoju i diversifikaciji seoskih aktivnosti kao izvora prihoda. Ova činjenica je naročito važna prilikom dodjele poticajnih sredstava za poljoprivredna gazdinstva, jer žene nisu u prilici tražiti poticaj s obzirom na to da ne mogu dokazati vlasništvo. Ipak, pozitivnih pomaka ima, pa je potrebno navesti i to da je Vlada Republike Srpske prethodno već usvojila posebno značajan dokument - *Akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu u Republici Srpskoj do 2015. godine*⁴⁰, a isti predstavlja privremenu posebnu mjeru u okviru *Strateškog plana ruralnog razvoja RS-a za period 2009-2015* i čijom sprovedbom koordiniše Gender centar RS-a. Taj plan predviđa konkretne mjere za poboljšanje stanja i uloge žene na selu. Iako sličan plan nije usvojen u FBiH, mora se spomenuti projekat *Unapređenje položaja žene na selu na lokalnom nivou u FBiH*, finansiran od strane UN Women i Austrijske razvojne agencije, koji je po prvi put realizovan u dvije općine na području dva kantona FBiH – Gračanici i Tešnju, a općina Gračanica je u 2013. godini izradila veoma dobru analizu položaja žene u ruralnom području na prostoru te općine, kao i *Akcioni plan djelovanja za period 2014-2016 godine*⁴¹ koju je realiziralo Udruženje Vesta. Cilj projekta je bilo stvaranje pretpostavki za strateško unapređenje položaja žene sa sela.

38 Agencija za ravnopravnost spolova BiH: *Izvještaj o pregledu napretka u provođenju Pekinske deklaracije i Platforme za akciju (1995) i rezultata sa 23. Posebne sjednice Generalne skupštine (2000) u Bosni i Hercegovini*, 2014. Dostupno na: http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/06/B+20_BHS_FINAL.pdf

39 Ibid.

40 Gender centar Republike Srpske: *Akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu u Republici Srpskoj do 2015. godine*, 2012. Dostupno na: <http://www.starip.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/media/vijesti/Documents/Izvjestaj%20o%20sprovodjenju%20Akcionog%20plana%20za%20unapredjenje%20polozaja%20zena%20na%20selu%20u%20Republici%20Srpskoj%20za%202011,%20lat.pdf>

41 Opština Gračanica: *Analiza položaja žene u ruralnom području na prostoru opštine Gračanica i Akcioni plan djelovanja za period 2014-2016 godine*, 2013. Dostupno na: http://vesta.ba/files/ANALITI%4%8CKA%20PODLOGA%20I%20AKCIONI%20PLAN_%20C5%BDENE%20I%20RURALNI%20RAZVOJ%20OP%4%86INA%20GRA%4%8CANICA.pdf

3. POLITIČKO UČEŠĆE ŽENA I JAVNI ŽIVOT

- Političke partije se moraju uključiti u promjenu stavova i svijesti o uloga-ma muškaraca i žena u cijelom društvu, kao i u prihvatanju ravnopravnosti spolova kao vrijednosti za svakoga. S tim u vezi, političke partije moraju potpisati *Izjavu o opredijeljenosti političkih stranaka za ravnopravnost spolova*⁴² i dosljedno je primjenjivati, osigurati jednaku vidljivost kandidata i kandidatkinja tokom predizbornih kampanja, osnaživati žene za preuzimanje pozicija odlučivanja unutar stranaka, te stvarati pozitivnu klimu prema ženama unutar stranaka, a kako bi one mogle nesmetano da iznose svoje stavove i mišljenja. Također, političke partije moraju preuzeti odgovornost i u budućnosti pozicionirati žene na kandidatskim i kompenzacijskim listama tako da imaju veće šanse za izbor, kao i pozicionirati ih na čela kandidatskih i kompenzacijskih listi;
- Moraju se preduzeti sve mjere da se imenovanje žena na mjesta donošenja odluka vrši ravnopravno u odnosu na muškarace, a u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova i predviđenom rodnom kvotom od 40%. S tim u vezi, moraju se stvoriti uslovi i za aktivnu uključenost žena u svim reformama, posebno u nadolazećim ustavnim reformama i inicijativama za izmjene i dopune zakona kako bi se otklonile odredbe koje umanjuju uključenost žena u političkom životu;
- Nadležne službe za provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova – Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar FBIH i Gender centar RS – moraju javno reagovati na kršenje Zakona i učiniti sve kako bi se ispoštovala norma koja nalaže učešće 40% manje zastupljenog spola, a pri formiranju Vlade Federacije i Vijeća ministara BiH;
- Izmjeniti Zakon o finansiranju političkih partija kako bi sredstva koja se izdvajaju za političke stranke ovisila o nivou jednakog učešća muškaraca i žena kao što je propisano Zakonom o ravnopravnosti spolova.

Nakon što je u Bosni i Hercegovini u toku 2013. godine učinjen veliki korak naprijed u pogledu harmonizacije sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH, usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine⁴³ koji se odnosi na odredbe koje regulišu rad tijela za provođenje izbora, kao i odredbe koje regulišu certifikaciju i predlaganje kandidata/kinja za izbore koje su izmijenjene u smislu uvođenja nužnosti postojanja 40% predstavnika/ca manje zastupljenog spola, te u pogledu položaja žena na kandidatskim listama gdje je omjer sa 30% povećan na 40%, tako da sada glasi „ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen s najmanje 40% od ukupnog broja kandidata na listi“, u toku 2014. godine je po prvi put došlo do prilike za implementaciju ovog Zakona, i to na Općim izborima koji su se održali u oktobru 2014. godine.

⁴² *Izjava o opredijeljenosti političkih stranaka za ravnopravnost spolova*. Dostupno na: http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/05/GEP_opt.pdf

⁴³ Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine je predložila poslanica Ismeta Dervoz 2012. godine. Isti je usvojen u Predstavničkom domu 22.11.2012. godine na 36. sjednici Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH, a u Domu naroda 26.2.2013. godine na 27. sjednici Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH (Službeni glasnik BiH: 18/13). Dostupno na: <https://www.parlament.ba/sadržaj/zakonodavstvo/usvojeni/default.aspx?id=44561&langTag=bs-BA&pril=b>

Po pitanju političkog učešća žena u BiH, u toku 2014. godine je urađeno više značajnih istraživanja, od kojih u nastavku izdvajamo tri najznačajnija.

3.1. Žene u programskim dokumentima parlamentarnih stranaka

Analiza programskih dokumenata parlamentarnih stranaka u Bosni i Hercegovini iz rodne perspektive pod nazivom *U potrazi za izgubljenim vremenom: Priča o ravnopravnosti spolova kroz prizmu stranačkih dokumenata*⁴⁴ pokazuje da je za žene rezervirano samo figurativno mjesto u temeljnim aktima najvećih političkih partija u BiH. Ova spoznaja dobiva na težini zbog činjenice da su političke stranke u BiH preuzele većinu moći u Bosni i Hercegovini, s obzirom na to da odluke o najvažnijim političkim pitanjima donose stranački lideri, a ne za to određena državna/entitetska tijela, parlamenti i ministarstva.

*Analiza*⁴⁵ koju je sproveo Udruženje INFOHOUSE razmatra programske dokumente⁴⁶ novoizabranih parlamentarnih stranaka sa najviše osvojenih mandata na Općim izborima 2014⁴⁷, koji su dostupni na njihovim zvaničnim internetskim stranicama. Autorica ove analize je došla do zaključka da se u velikom broju programskih dokumenata vodećih političkih partija žene uopće ne spominju.

Tako u Statutu i Političkom programu stranke sa najviše osvojenih mandata na Općim izborima 2014. godine (110 osvojenih mandata, od čega je njih 17 pripalo ženama), Stranke demokratske akcije (SDA), jasno su definisane populacije koje zaslužuju posebnu pažnju – autorica ove analize ističe da su kao zaštićene kategorije u ovim dokumentima navedeni Bošnjaci u Sandžaku, mladi pa čak i vjerske zajednice, ali ne i žene. Ukoliko se žene i spominju u dokumentima pomenute političke partije, to je isključivo u kontekstu Asocijacije žena ove stranke, koja nema nikakvu stvarnu moć odlučivanja, ili u kontekstu porodice i odgoja, pa se u programskoj cjelini 10. navodi da će se insistirati na „zaštiti žene – majke“.

HDZ BiH je jedina politička partija koja na svojoj zvaničnoj internet stranici ima i programske dokumente koji se izričito tiču žena i ženskih ljudskih prava, a to su Brošura, Povelja i Pravilnik Zajednice žena HDZ-a BiH. Ipak, kao i u prethodnom primjeru, u nosećem dokumentu ove stranke *Statut Programska deklaracija*, žene se rijetko spominju, a kada se i spominju, onda je to u kontekstu jednog od organa stranke pod nazivom *Zajednica žena*, ili terminima „majka“, „materinstvo“, „porodiljske nadoknade“, „potpora pronatalitetnoj populacijskoj politici“ i slično. U *Povelji Zajednica žena*, akcenat je stavljen na ženska ljudska prava i potrebe žena, a ne samo na njene reproduktivne obaveze.

Za razliku od pomenute dvije partije, strateški dokumenti SBB – Fahrudin Radončić ne stavljaju ženu isključivo u kontekst materinstva i porodice. U ovim dokumentima, žena je kategorija kojoj treba zaštita, poticaj i posebna skrb. Koncept

44 Dženana Aladžuz: *U potrazi za izgubljenim vremenom: Priča o ravnopravnosti spolova kroz prizmu stranačkih dokumenata (Analiza programskih dokumenata parlamentarnih stranaka u Bosni i Hercegovini iz rodne perspektive)*, Udruženje INFOHOUSE, 2015. Dostupno na: <http://zenskamreza.ba/u-potrazi-za-izgubljenim-vremenom-prica-o-ravnopravnosti-spolova-kroz-prizmu-stranackih-dokumenata/>

45 Ibid.

46 Analizirani su statuti, manifesti i programske deklaracije, u zavisnosti od dostupnosti.

47 Parlamentarne stranke sa najviše osvojenih mandata na Općim izborima 2014. godine su: SDA sa 110 mandata od čega je 17 pripalo ženama, HDZ (u okviru koalicije) sa 68 mandata od čega je 17 pripalo ženama, SBB sa 56 mandata od čega je 13 pripalo ženama, DF sa 46 mandata od čega je 17 pripalo ženama, SDP sa 43 mandata od čega je 4 pripalo ženama, SNSD sa 38 mandata od čega je 8 pripalo ženama i HDZ 1990 sa 25 mandata od čega je 7 pripalo ženama.

rodne ravnopravnosti se uopće ne koristi, a ravnopravnost spolova je spomenuta samo kao integralni dio naziva državne Agencije za ravnopravnost spolova. S druge strane, na prvim stranama dokumenta *Politička pozicija, ciljevi i načela*, istaknuto mjesto zauzimaju ljudska prava, slobode žene, rodna ravnopravnost i „građanke“.

U Manifestu DF – Željko Komšić, ni na jednoj od 10 stranica nije upotrebljena imenica žena (kao niti njene izvedenice), niti termini rodna ravnopravnost i/ili ravnopravnost (jednakopravnost) spolova. Autorica analize naglašava da Statut ove političke partije donosi pozitivno iznenađenje u kontekstu rodno osjetljivog jezika u članu 10 u kojem stoji: „Izrazi koji se u ovome Statutu koriste u muškom prirodnom rodu, podrazumijevaju ili obuhvataju i iste takve izraze za osobe ženskoga roda“.

SDP-ov *Manifest* prepoznaje ženu kao vrijednosnu kategoriju u poglavljima *Politika rada i socijalna politika*, kroz odredbe o materinskoj zaštiti i porodijskim naknadama, te u kontekstu zapošljavanja žena starijih od 40 godina i žena sa sela. U Manifestu nisu zastupljeni koncepti rodne ravnopravnosti/jednakopravnosti i/ili ravnopravnosti spolova. U Statutu je dat prostor za razmatranje rodne jednakopravnosti u više članova.

SNSD – Milorad Dodik u svom *Političkom programu* izlaže historijski presjek ideja vodilja stranke, odaje priznanje pojedincima poput Vase Pelagića, spominje svijet nakon terorističkog napada 11. septembra, odvojenost crkve od države, porodicu kao osnovnu ćeliju društva, druge ranjive populacije poput osoba sa invaliditetom, ali žene niti jednom riječju, dok je rodno osjetljivi jezik totalna nepoznanica u ovom dokumentu. U Statutu ove političke partije se žena spominje nekoliko puta, dok se rodna ravnopravnost i ravnopravnost spola uopće se ne spominju.

Programskom deklaracijom HDZ 1990 se na samom početku ističe da se stranka protivi svim oblicima diskriminacije, uključujući i onu zasnovanu na spolu, ali kako autorica analize i ističe – tu se sve završava, uz činjenicu da ovim dokumentom dominira rodno nesenzibilan jezik. U ovom dokumentu, žena je u funkciji obitelji/povećanja nataliteta, time i revitalizacije Hrvata, a potom je jednako vrednovana kao i muškarac. Statut HDZ 1990 upućuje na postojanje politike jednakih šansi za dva spola. Iako se rodna i/ili spolna ravnopravnost ne spominju, u članu 9 (a) se navodi da u svim tijelima HDZ 1990 treba nastojati da najmanje 30% bude iz manje zastupljenog spola.

Zaključno, ukoliko se žene i spominju u strateškim dokumentima vladajućih političkih partija u BiH, to je često u vrlo diskutabilnom kontekstu reproduktivnosti, majčinstva, porodice i „davanja“ ljudskih prava koja „davanju“ ne podliježu, nego su zagarantovana Ustavom Bosne i Hercegovine, a samim tim i konvencijama koje je BiH potpisala i ratificirala. Autorica ove analize stoga zapaža da, ukoliko bi se politička orijentacija stranaka u pitanju prosuđivala po stavovima o ženama i prostoru koji im je na raspolaganju, ne bi se moglo sa sigurnošću reći koja stranka je orijentisana desno, koja lijevo, a koja je centralno orijentisana partija. Također, rodno senzibilan jezik je u ovim dokumentima u potpunosti i svjesno zanemaren. Autorica ističe da je upotreba rodno senzitivnog jezika svedena na jedan član u kojem se navodi da se pisanje u muškom rodu odnosi i na muškarce i na žene.

3.2. Mediji o političkim kandidatkinjama na

Općim izborima 2014. godine

Analiza načina izvještavanja štampanih medija o kandidatkinjama na Općim izborima 2014. godine u Bosni i Hercegovini tokom predizborne kampanje koju je izradilo Udruženje INFOHOUSE, pokazuje da kandidatkinje nisu zauzimale značajno mjesto u medijskom izvještavanju o predizbornim kampanjama stranaka⁴⁸. Pored činjenice da žene nisu bile na naslovnim stranicama niti su dominirale unutrašnjim stranicama štampanih medija, a kada su i dobile prostor, skoro uvijek su bile u drugom ili trećem planu, autorice ove analize su došle do podatka da su mediji pisali o samo 176 kandidatkinja od ukupno 3.276 kandidatkinja iz 98 političkih subjekata, odnosno o 5,37% žena koje su se kandidovale na Općim izborima 2014. godine.

Ova analiza je bazirana na 576 članaka i fotografija u kojima se spominju političke kandidatkinje iz 144 izdanja dnevnih novina i devet izdanja sedmičnih novina. Od ukupnog broja analiziranih tekstova, njih 231 (40%) su članci o samo jednoj ženi, kandidatkinji SNSD-a za članicu Predsjedništva BiH Željki Cvijanović. Iako od svih objavljenih tekstova o kandidatkinjama, autorice analize čak 90% njih opisuju kao neutralne ili pozitivne, žene su bile u primarnom fokusu u svega 25% analiziranih tekstova i fotografija. O političkim kandidatkinjama se najviše pisalo u *Oslobođenju* (26% od ukupnog broja objava), *Dnevnom listu* (22%) i u *Nezavisnim novinama* (20%). 28% objava je štampano na 1/8 stranice, dok svega 9% objava zauzima više od jedne stranice teksta. Žene su zauzele samo 12 naslovnica od svih analiziranih izdanja, od čega je 10 naslovnica zauzela jedna žena – premijerka Željka Cvijanović.

Kada je riječ o fotografijama kandidatkinja, autorice analize navode da je 40% tekstova objavljeno sa individualnom ili grupnom fotografijom političke predstavnice. Od ukupnog broja analiziranih članaka, samo u 25% slučajeva kandidatkinje su bile u primarnom fokusu teksta. U 72% analiziranih članaka kandidatkinje su bile tek u sekundarnom i tercijarnom fokusu. O kandidatkinjama na Općim izborima 2014. godine, najviše se izvještavalo u rubrici *Izbori*, gdje se nalazi ukupno 245 objava, odnosno 45% od ukupnih objava o ženama kandidatkinjama, dok se u rubrici *Politika* nalazi svega 1% objavljenih tekstova o kandidatkinjama. O političkim kandidatkinjama se najčešće izvještavalo u nekoliko rečenica. Najveći broj objava (161) o kandidatkinjama zauzima najmanje prostora u novinama, do 1/8 stranice teksta/fotografije, a 71% objavljenih tekstova/fotografija zauzima maksimalno do 1/2 stranice teksta. Svega 9% tekstova o kandidatkinjama zauzima više od jedne stranice teksta. Kada je riječ o stavu koji mediji imaju prema kandidatkinjama, on je u 90% slučajeva pozitivan ili neutralan. Ni u jednom tekstu, osim onih koji se odnose na Željku Cvijanović, kandidatkinja nije direktno „optužena“ ili prozvana. Kada je riječ o funkciji kojom su prezentirane kandidatkinje u medijima, 59% političarki predstavljene su prvenstveno kao kandidatkinje. Čak 32% žena predstavljene su kao članice stranke, iako su bile kandidatkinje na izborima.

Rodno senzibilan jezik u izvještavanju nije nepoznanica medijima; autorice analize zaključuju da je korišten u 69% tekstova, dok u 26% nije. Na 5% analiziranog

48 Emina Bečić, Dženana Aladžuz: *Žene u politici – Da li je veličina važna? (Analiza načina izvještavanja štampanih medija o kandidatkinjama na Općim izborima 2014. godine u Bosni i Hercegovini tokom predizborne kampanje)*, Udruženje INFOHOUSE, 2014. Dostupno na: http://ba.boell.org/sites/default/files/zene_u_politici_-_da_il_je_velicina_vazna_-_mail-web.pdf

materijala nije bilo moguće primijeniti ovu varijablu. S druge strane, iste novine objavljuju tekstove pisane i rodno senzibilnim i rodno nesenzibilnim jezikom, te se dolazi do zaključka da ova praksa još uvijek nije profesionalni standard. Najveći broj tekstova koji su pisani rodno nesenzibilnim jezikom objavljen je u *Glasi Srpske*, koji je jedini medij koji je imao veći broj tekstova objavljenih rodno nesenzibilnim jezikom. Jedini štampani medij u kojem nije pronađen nijedan rodno nesenzibilantekst je magazin *Dani*.

3.3. Politička participacija žena na Općim izborima 2014. godine

Treće značajno istraživanje sprovedeno od strane Sarajevskog otvorenog centra i Fondacije CURE, a u ime Ženske mreže BiH, pratilo je učešće i položaj žena na kandidatskim i kompenzacijskim listama, kao i rezultate Općih izbora 2014. godine⁴⁹. Autorica ovog istraživanja je analizirala učešće žena na kandidatskim i kompenzacijskim izbornim listama, te udio izabраниh žena prema konačnim rezultatima Općih izbora 2014. U kontekstu učešća žena na kandidatskim i kompenzacijskim listama, autorica istraživanja naglašava da su se 2014. godine izdvojila tri najveća problema: (1) za žene su bila rezervisana uglavnom druga mjesta na listama, (2) u odnosu na muškarce, nesrazmjerno je mali broj žena bilo na čelu stranačkih listi, i (3) muškarci su dominirali na čelu kompenzacijskih listi. Prema ovoj analizi, na Općim izborima 2014. godine je učestvovalo 98 političkih subjekata sa ukupno 7.748 kandidata, od čega je bilo 32.76 žena, odnosno 42%. Iako je ovo dobar udio u poređenju sa prethodnim izbornim godinama u kojima udio žena na ovjerenim kandidatskim listama nije bio veći od 36,82%, autorica analize naglašava da je ovaj porast nametnut Zakonom o izmjenama i dopunama Izbornog zakona iz 2013. godine, kao i da 42% žena na listama predstavlja trenutni zakonski minimum.

Rezultati Općih izbora 2014. godine

Prema pomenutoj analizi, na Općim izborima 2014. godine je izabrano ukupno 19,03% žena na svim nivoima vlasti. Uprkos različitim nastojanjima da se zastupljenost žena u vlasti poveća, ni ove godine nismo dostigli rekordni udio izabраниh žena od 20,15% iz 2002. godine, a 40% se i dalje čini nedostižnim. Za utjehu je da ipak možemo govoriti o uzlaznom trendu, s obzirom na to da je 2006. godine taj procenat iznosio 17,21%, a 2010. godine je od ukupnog broja izabраниh bilo 17,37% žena.

Za Predsjedništvo BiH se kandidovalo 17 kandidata/kinja, od toga samo jedna žena i to za Srpskog člana Predsjedništva, koja nije izabrana. To, ipak, ne iznenađuje, s obzirom na dosadašnju strukturu ovog predstavničkog tijela. Tako Bosna i Hercegovina, od sticanja nezavisnosti, odnosno od prvih Općih izbora 1996. godine pa do danas, u strukturi svog Predsjedništva nikada nije imala niti jednu ženu, a broj kandidatkinja za ovaj saziv je uvijek bivao na granicama minimuma. Za Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH se kandidovalo 40,96% žena od ukupnog broja kandidata/kinja, a samo 10,57% kandidatskih listi je na čelu imalo ženu. U PSBiH je izabrano 10 žena (23,81%), od toga je 6 žena izabrano direktno, a 4 su dobile mjesto u PS putem kompenzacijskih mandata. Za Parlament Federacije BiH se kandidovalo 43,60% žena od ukupnog broja kandidata/kinja, a samo 16,04% kandidatskih listi

⁴⁹ Edita Miftari: *Politička participacija žena u BiH u kontekstu općih izbora 2014. godine*, Fondacija CURE, Sarajevski otvoreni centar, 2015. Dostupno na: <http://soc.ba/politicka-participacija-zena-u-bosni-i-hercegovini-analiza-ucesca-zena-na-stranackim-listama-i-konacnih-rezultata-opcih-izbora-2014/>

je na čelu imalo ženu. U Parlament FBiH je izabrana 21 žena (21,43%), od toga je 12 žena izabrano direktno, a 9 su dobile mjesto putem kompenzacijskih mandata. Za Narodnu skupštinu Republike Srpske se kandidovalo 42,42% žena od ukupnog broja kandidata/kinja, a samo 10,30% kandidatskih listi je na čelu imalo ženu. U Narodnu skupštinu Republike Srpske je izabrano 13 žena (15,66%), od toga je njih 5 izabrano direktno, 7 putem kompenzacijskim mandata, a 1 preraspodjelom mandata. Po pitanju zastupničkih mjesta u skupštinama kantona, najviše žena je izabrano u Skupštinu Zapadnohercegovačkog kantona, 7 od ukupno 23 (30,43%), a najmanje u Skupštinu Livanjskog kantona, 1 od 25 (4%).

Autorica istraživanja je došla do zaključka da je na svim nivoima vlasti, najviše žena izabrano iz reda Demokratske fronte – Željko Komišić koja od ukupno 46 osvojenih mandata ima 17 zastupnica (36,95%). U odnosu na broj osvojenih mandata, najmanje žena je izabrano iz reda SDA – od ukupnog broja mandata koje je ova stranka osvojila (110 mandata), izabrano je 17 zastupnica (15,45%). Od vodećih političkih partija, SDP ima najniži udio žena na svim nivoima vlasti – od ukupno 43 osvojena mandata, samo 4 (9,30%) su pripala ženama, a pomenuta partija nema niti jednu zastupnicu u čak 7 predstavničkih tijela.

Formiranje izvršne vlasti nakon Općih izbora 2014. godine

Kada je u pitanju formiranje izvršne vlasti u BiH, izdvajaju se dva značajna problema. Prvi je taj da ne postoje zakonski rokovi za formiranje izvršne vlasti. Izborni zakon BiH nije precizirao rokove za provedbu rezultata izbora, iako su ustavi BiH i FBiH jasno odredili do kada se moraju formirati zakonodavna tijela nakon izbora u BiH. Poštivanje ustava bi samim tim značilo i bržu uspostavu izvršne vlasti.

Drugi problem se tiče (ne)zastupljenosti žena u izvršnoj vlasti. Zakon o ravnopravnosti spolova BiH u članu 20, ali i međunarodni dokumenti koje je BiH potpisala i ratificirala, predviđaju ravnopravnu zastupljenost spolova kao obavezujuću normu. Kako bi govorili/e o ravnopravnosti, manje zastupljen spol mora biti zastupljen sa najmanje 40%. Nakon Općih izbora 2014. godine, formirane su tek dvije vlade, jedna entitetska i jedna kantonalna. Potvrđivanjem nove Vlade Republike Srpske u decembru 2014. godine, potvrđena je i premijerka Vlade, Željka Cvijanović. Međutim, kada govorimo o broju ministrica, nije postignut napredak. Naprotiv, Vlada RS je u prošlom mandatu imala pet ministrica, dok u novoj Vladi ima samo tri ministricе.

U prvoj polovini januara 2015. godine, zastupnici/e u Skupštini Bosansko-podrinjskog kantona Goražde (BPK) su usvojili odluku o potvrđivanju Vlade BPK, čime je ovaj kanton prvi u BiH koji je dobio izvršnu vlast nakon oktobarskih općih izbora. Od osam ministarskih pozicija, ženama je pripala samo jedna. Ponovno je imenovana Radmila Janković za ministricu za pravosuđe, upravu i radne odnose, dok druge dvije ministricе nisu ponovno imenovane u Vladu BPK, te su zamijenjene muškarcima. Tako je Vlada BPK sa tri ministricе spala na samo jednu, od ukupno osam ministarskih pozicija, čime je učinjen značajan korak unazad po pitanju rodne ravnopravnosti.

Niti jedna od dvije tek formirane vlade u svom sastavu nema 40% žena, koliko nalaže Zakon o ravnopravnosti spolova BiH. Vlada RS ima 18,75% ministrica u svom sastavu, dok Vlada BPK ima 12,5%, što ne bi ni bio toliko porazan podatak da se u oba slučaja ne radi o padajućem trendu zastupljenosti.

Ženska mreža BiH i Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH su u nekoliko saopštenja i dopisa u oktobru i novembru 2014. godine pozivali/e bh. političke stranke i institucije da ispoštuju odredbe Zakona o ravnopravnosti spolova BiH i da iz političkog procesa ne isključe polovinu stanovništva BiH. Nažalost, isključivanje se opet ponavlja i zakon se nepoštuje. Organizacije civilnog društva zbog toga razmatraju mogućnost pokretanja kolektivnih tužbi protiv države i entiteta kako bi ovo kršenje zakona imalo i sudski epilog.

4. RODNO ZASNOVANO NASILJE

- Implementirati strategije i akcione planove za unapređenje statusa i položaja žena žrtava seksualnog nasilja, kao što je to *Akcionni plan za implementaciju UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini za period 2014-2017. godine*⁵⁰, te uvesti mjere kompenzacije, podrške i rehabilitacije za žrtve;
- Osigurati adekvatno i kontinuirano psihosocijalno savjetovanje za žene i djevojke žrtve nasilja;
- Osigurati adekvatno i kontinuirano finansiranje sigurnih kuća za smještaj žrtava nasilja u porodici kroz budžete entiteta i kantona.

Bosna i Hercegovina raspolaže kvalitetnim međunarodnim i domaćim pravnim okvirom kojim se kreiraju pretpostavke za prevenciju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Pored međunarodnih pravnih dokumenata, koji su sadržani u Ustavu BiH i čine njegov sastavni dio, potpisani su i ratificirani i drugi međunarodno pravni akti i dokumenti kojima se stvara zakonska osnova kao vid opće prevencije nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Istanbulska (CAHVIO) konvencija

Konvencija Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (eng. *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*), poznata i kao Istanbulska ili CAHVIO Konvencija, u BiH je stupila na snagu 1. avgusta 2014. godine. Bosna i Hercegovina je jedna od prvih država koje su potpisale i ratificirale Konvenciju. Konvencija je prvi međunarodni pravno-obvezujući instrument otvoren za sve zemlje svijeta koji pruža sveobuhvatan set mjera za sprječavanje i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, a predviđa i kaznu za počinitelja.

Agencija za ravnopravnost spolova u BiH i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine su izradili *Strategiju za sprovedbu Konvencije*⁵¹ koja predstavlja sveobuhvatan okvir kojim se definiše način provedbe Istanbulske konvencije u BiH i usklađivanje pravnog i institucionalnog okvira s odredbama Konvencije. Strategija je izrađena za period od 2014. do 2018. godine, a trenutno se čeka mišljenje Vlade RS-a, kako bi krenula u proceduru usvajanja u Vijeću ministara BiH.

Prema podacima dobivenim iz istraživanja i osnovne studije o stanju u oblasti nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini koje su Agencija za ravnopravnost spolova i UN Women sproveli u 2014. godini, a koja za cilj ima razvijanje indikatora za monitoring implementacije Istanbulske konvencije, u Bosni i Hercegovini nisu dostupne sve usluge predviđene ovom konvencijom. Ipak, većina predviđenih servisa postoji i njih obično pružaju centri za socijalni rad i ženske organizacije civilnog društva, a policija te zdravstvene ustanove daju potrebnu ličnu zaštitu i medicinsku pomoć. Centri za socijalni rad su, posebno u slučajevima kada ženske organizacije civilnog društva nisu prisutne, ključni pružaoci servisa, ali njih je uglavnom premalo i nemaju specijalizirane jedinice ili specijalizirane stručnjake/inje koji/e djeluju

⁵⁰ Dostupno na: http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/07/API325_bhs.pdf

⁵¹ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH: *Okvirna strategija za provedbu Konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini za period 2014-2018*, s.a. Dostupno na: http://www.1325.arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/NACRT_STRATEGIJA_CAHVIO.pdf

isključivo u oblasti zaštite žena i djevojčica od nasilja kao i nasilja u porodici. Ženske organizacije civilnog društva, koje su prve pružale ovakve usluge imaju potrebnu stručnost, ali još uvijek nisu priznate od strane vlade kao partnerice u ovom procesu.

Pored ovog istraživanja, u 2015. godini će Vijeće Evrope i UN Women raditi na studiji o mapiranju/analizi trenutnih usluga za prevenciju i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja dostupnim ženama žrtvama nasilja u Albaniji, BiH, Makedoniji, Turskoj i Gruziji.

Izloženost žena nasilju

Ipak, prema rezultatima istraživanja iz 2013. godine koje su sproveli statistički zavodi FBiH i RS, a na inicijativu Agencije za ravnopravnost spolova BiH, čak 47% žena je nakon navršene 15. godine života bilo izloženo barem jednom obliku nasilja⁵². U istraživanju se također navodi da je psihičko nasilje najčešći oblik nasilja kome su žene izložene, kao i kombinirano psihičko i fizičko nasilje. Najšire je rasprostranjeno nasilje koje prema ženama vrše partneri (sadašnji ili bivši). Mlade žene su više izložene nasilju nego starije, a seoske žene više nego gradske. Žene slabijeg zdravlja i žene s invaliditetom nisu pošteđene od nasilja – njihove stope prevalencije su iste kao i u poduzorku zdravih žena i žena bez invaliditeta⁵³.

Žene zbog psihičkog, fizičkog, ekonomskog ili kombinovanog nasilja traže smještaj u sigurnim kućama. Na teritoriji BiH postoji devet sigurnih kuća sa 173 raspoloživih mjesta. Na području Federacije BiH ima šest sigurnih kuća za smještaj žrtava nasilja u porodici koje djeluju u okviru nevladinih organizacija. Pored malog broja raspoloživih smještajnih kapaciteta, veliki problem predstavljaju i sredstva za finansiranje privremenog zbrinjavanja žrtve nasilja u sigurnoj kući. Finansiranje u Federaciji BiH se vrši iz budžeta kantona u visini od 30% i budžeta Federacije Bosne i Hercegovine u visini od 70%. Na sličan, ali malo precizniji način, zbrinjavanje žrtve nasilja u porodici u sigurnu kuću je regulirano i u Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske. Tako se navodi da se isplata troškova privremenog zbrinjavanja žrtava nasilja u porodici u sigurnu kuću koji se osiguravaju iz budžeta Republike Srpske vrši putem Ministarstva, a isplata troškova zbrinjavanja žrtava nasilja u porodici u sigurnu kuću koji se osiguravaju iz budžeta jedinica lokalne samouprave obavlja se putem centara za socijalni rad, na osnovu rješenja o smještaju. Ovim zakonom je predviđeno i osnivanje Savjeta za suzbijanje nasilja u porodici od strane Vlade, a radi praćenja i procjene provođenja politika i mjera za sprječavanje i suzbijanje nasilja u porodici⁵⁴.

Kada je riječ o prevenciji nasilja nad ženama i porodičnog nasilja, važno je spomenuti i rad s počiniteljima nasilja. 2010. je godine pri UG Budućnost formiran Muški centar⁵⁵ koji radi na prevenciji i podizanju svijesti među muškarcima o nenasilnom rješavanju sukoba. Trenutno, ovo udruženje, u saradnji sa UNFPA-om, uspostavlja izradu minimalnih standarda za implementaciju psihosocijalnih tretmana

52 Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine: *Rasprostranjenost i karakteristike nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini 2013*, 2013. Dostupno na: http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/studija_prevalenca.pdf

53 Diskriminacija.ba: *Nasilje nad ženama u BiH: žrtve ostaju bez potrebne podrške*, 17.03.2014. Dostupno na: <http://diskriminacija.ba/nasilje-nad-%C5%BEenama-u-bih-%C5%BErtve-ostaju-bez-potrebne-podr%C5%A1ke>

54 Maida Zagorac: *Sigurne kuće u Bosni i Hercegovini*, 30.10.2014. Dostupno na: <http://soc.ba/sigurne-kuce-u-bosni-i-hercegovini/>

55 Više na: <http://www.buducnost-md.com/muski-centar/>

za počinitelje nasilja u porodici, a koji će biti korišteni na nivou Republike Srpske⁵⁶.

Praksa je pokazala da postoje brojni problemi u ostvarivanju pravde za žrtve nasilja, koji mogu, a i ne moraju biti, povezani s pravnim okvirom naše zemlje, ali i toleranciju službenika/ca u nadležnim institucijama za rodno zasnovano nasilje. Nadalje, kazneno zakonodavstvo, iako je u svom najvećem dijelu sveobuhvatno, zbog sveprisutne rodne neutralnosti, a i zbog sveukupne percepcije i razumijevanja rodni uloga, zanemaruje određene zločine nad ženama. Ovdje se prije svega misli na bračna silovanja, prisilne brakove, kao i genitalna sakaćenja. Međutim, postoje i drugi razlozi za takve blage kaznene politike; stopu prijavljivanja nasilja nad ženama i porodičnog nasilja, veoma je niska⁵⁷. Ipak, čak i kada se takvi napadi prijave policiji, vrlo često se dešava da policijski službenici_e ne prepoznaju ove radnje kao krivična djela, već kao lični, privatni problem žene, ili tužioci/teljke pridaju blaže kvalifikacije takvim slučajevima. Time se pokazuje da je još uvijek nedovoljno podignut nivo svijesti nadležnih institucija i njihovih zaposlenika/ca o ovom problemu.

⁵⁶ Agencija za ravnopravnost spolova BiH: *Izveštaj o pregledu napretka u provođenju Pekinške deklaracije i platforme za akciju (1995) i rezultata sa 23. Posebne sjednice Generalne skupštine (2000) u BiH, 2014.* Dostupno na: http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/06/B+20_BHS_FINAL.pdf

⁵⁷ Ibid.

5. RATNO SEKSUALNO NASILJE

- Izmjeniti Krivični zakon BiH kako bi se iz definicije silovanja izbacilo „prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe“ kao zločina protiv čovječnosti;
- Uskladiti zakone o civilnim žrtvama rata u cijeloj zemlji tako što će se uvesti izmjene i dopune zakona u Republici Srpskoj u kojem bi se uvela posebna kategorija za osobe koje su pretrpile silovanje ili druge oblike seksualnog nasilja tokom rata, bez propisivanja bilo kakvih vremenskih ograničenja za njegovu primjenu te izjednačiti status prava preživjelih seksualnog nasilja u ratu na teritoriju cijele BiH;
- Usvojiti zakon o žrtvama torture na državnom nivou.

Preporuke Ujedinjenih naroda

U januaru 2011. godine, Odbor Ujedinjenih naroda protiv mučenja izdao je preporuku BiH u kojoj između ostalog traži izmjenu i dopunu Krivičnog zakona BiH u dijelu koji se odnosi na silovanje⁵⁸. Naime, definiciju silovanja je trebalo uskladiti sa međunarodnim standardima u roku od godinu dana. Neophodne izmjene su uključene u nacrt o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona BiH, ali do danas nisu usvojene od strane Parlamentarne skupštine BiH.

UN Komitet za uklanjanje svih oblika diskriminacije žena (CEDAW Committee) je u julu 2013. godine izdao zaključke za BiH⁵⁹ i izrazio svoju duboku zabrinutost zbog „velikih kašnjenja u usvajanju mjera za rješavanje potreba velikog broja žena žrtva konflikata“, te zbog toga što žene nemaju „adekvatan i ravnopravan pristup naknadama, podršci i rehabilitacijskim mjerama, kao ni finansijskoj i socijalnoj pomoći, koje su različito regulirane u entitetima“. U skladu s tim, CEDAW Komitet preporučuje da BiH ubrza donošenje prijedloga zakona kojim bi se osigurao efikasan pristup pravdi svim ženama žrtvama ratnog seksualnog nasilja. Do trenutka nastanka ovog izvještaja nije se desio nikakav pomak u ovoj oblasti. BiH će do 26. jula 2015. godine morati izvijestiti CEDAW Komitet o mjerama koje je poduzela kada se radi o ovim pitanjima.

Domaće zakonodavstvo

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je 2012. godine pokrenulo inicijativu za izradu nacrtu Zakona o pravima žrtava zlostavljanja, te je isti upućen entitetski nadležnim tijelima na komentarisanje. Nakon što je Zajednička komisija za ljudska prava, prava djeteta, mlade, imigraciju, izbjeglice, azil i etiku Parlamentarne skupštine BiH odbila prijedlog dva puta, dajući mu negativno mišljenje, ovaj zakon nije usvojen. Upućen je prijedlog člana parlamenta da se Vijeću ministara BiH dodijeli zadatak pripreme i slanja u parlamentarnu proceduru novog nacrtu zakona u roku od 90 dana, što do sada nije učinjeno i proces je u blokadi.

Iako definicija silovanja kao zločina protiv čovječnosti nije u skladu sa

58 Odbor Ujedinjenih naroda protiv mučenja: *Concluding observations of the Committee against Torture: Bosnia and Herzegovina, CAT/C/BIH/CO/2-5*, 2011.

59 UN: *CEDAW/C/BIH/CO/4-5, Zaključne preporuke CEDAW Komiteta na kombinovani četvrti i peti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine*, 2013. Dostupno na: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2fC%2fBIH%2fCO%2f4-5&Lang=en

međunarodnim standardima, u praksi se Sud BiH ipak oslanjao na te standarde, priznavajući da se u prisilnim okolnostima tog čina može negirati pristanak te prihvatajući da otpor žrtve nije obavezan (kao primjer može poslužiti prvostepena presuda u slučaju Simšić, br. X-KRŽ-05/04 iz 2004. godine)⁶⁰. Ipak, kako bi bio u skladu s međunarodnim standardima te kako bi se uvela jedinstvena sudska praksa u cijeloj zemlji, potrebno je da BiH usvoji predložene izmjene i dopune Krivičnog zakona BiH.

Prema postojećim zakonima u oba entiteta, kategorije žrtava rata koje su preživjele logore suočavaju se sa problemima pri ostvarivanju prava na naknadu za pretrpljenu štetu jer nisu priznate kao posebna kategorija žrtava konflikata. Također, prema sadašnjem zakonodavstvu u Republici Srpskoj, postoji zakonsko ograničenje za podnošenje zahtjeva za priznavanje statusa civilnih žrtava rata. Postoji i uslov tjelesnog oštećenja u iznosu od 60%, dok se psihološka šteta ne uzima u obzir pri odlučivanju o statusu. Time je preživjelim žrtvama silovanja i seksualnog nasilja gotovo nemoguće ostvarivanje statusa civilne žrtve rata, te su žrtve sa prebivalištem u Republici Srpskoj stavljene u nepovoljniji položaj u odnosu na žrtve iz Federacije BiH⁶¹.

Procjenjuje se da je tokom rata u BiH između 20.000 i 50.000 žena i djevojaka sistematski silovano, mučeno u koncentracionim logorima te zatočeno u vlastitim domovima⁶². Istraživanje koje je provela Medica Zenica i Medica Mondiale, a koje se odnosi na višegodišnje posljedice ratnog silovanja u BiH, pokazalo je da je 20 godina nakon rata, zdravstveno i psihološko stanje preživjelih izuzetno alarmantno. 57% žena (od ukupnog broja ispitanih žena) koje su preživjele ratna silovanja ima PTSP dvadeset godina poslije rata, 70,2% žena smatra da iskustvo silovanja u potpunosti utiče na njihov život. 65% sagovornica iz istraživanja koristi lijekove. Skoro sve sagovornice (oko 91%) koriste psihofarmatike. Više od 58% ispitanih žena konstatovalo je prisustvo od četiri ili više ginekoloških problema, a 11% žena izvjestilo je da su posljednjih godina oboljele od raka⁶³.

Istraživanje je također pokazalo dugogodišnje traume koje ispitanice imaju, a potvrđen je i neuspjeh vlada da doprinesu boljem položaju preživjelih. Prisustvo stigmatizacije, nedostatak zaštite svjedoka/kinja te nedovoljna senzibiliziranost prema preživjelima glavni su razlozi zbog kojih preživjele šute. Neophodno je da država BiH donese Zakon o žrtvama torture na državnom nivou, harmonizuje postojeće Zakone na entitetskom, kantonalmom, ali i nivou Brčko distrikta, te obezbijedi jednaka prava osobama koje su preživjele seksualno nasilje navodi se, između ostalog u ovom izvještaju⁶⁴.

Bosna i Hercegovina je jedna od 155 zemalja koja je potpisala Međunarodni protokol o dokumentovanju i istraživanju slučajeva seksualnog nasilja u konfliktu. Navedeni Protokol od država članica zahtijeva jačanje lokalnog zakonodavstva da bi se odgovorni za seksualno nasilje u konfliktu mogli pouzdano procesuirati unutar i van država gdje su ti zločini počinjeni.

60 Sud BiH: *Slučaj Boban Šimšić*. Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/index2.php?opcija=predmeti&id=10&jezik=e>

61 Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH: *Alternativni izvještaj o napretku BiH 2014: Politički kriterij*, Sarajevski otvoreni centar, 2014. Dostupno na: <http://eu-monitoring.ba/alternativni-izvjestaj-o-napretku-2014-politicki-kriteriji/>

62 Medica Zenica: *Još uvijek smo žive; Istraživanje o dugoročnim posljedicama ranog silovanja i strategijama suočavanja preživjelih u BiH*, 2014.

63 Ibid, str. 71-79

64 Ibid, str. 137-144

S tim u vezi, osnovna svrha Protokola jeste da promoviše preuzimanje odgovornosti za zločine seksualnog nasilja po međunarodnom pravu. Iako Protokol nije obavezujućeg karaktera, on će poslužiti kao alat kojim će se potpomoći da domaći i međunarodni praktičari u oblasti pravosuđa i ljudskih prava na učinkovit i zaštitnički način dokumentuju zločine seksualnog nasilja po međunarodnom pravu - kao ratne zločine, zločine protiv čovječnosti ili čin genocida⁶⁵.

⁶⁵ Agencija za ravnopravnost spolova: *Predstavljen Međunarodni protokol o dokumentovanju i istraživanju slučajeva seksualnog nasilja u konfliktu*, 20.11.2014. Dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/?p=2695>,

6. TRGOVINA LJUDIMA

- Osigurati finansijska sredstva kojima će se obezbijediti aktivnija uloga Tužilaštva BiH u pronalasku i procesuiranju osoba za koje se sumnja da se bave trgovinom ljudima te razviti efikasne procedure za identifikaciju žrtava, posebno žena i djevojčica iz romskih zajednica i interno raseljenih žena;
- Harminizirati krivične zakone entiteta i Brčko distrikta sa Krivičnim zakonom BiH kako bi se obezbijedila adekvatna krivična gonjenja sa odgovarajućim kaznama i na nižim nivoima sudske vlasti.

Kako se navodi u većini izvještaja⁶⁶, BiH je tranzitna zemlja za žene, muškarce, djecu ali i osobe sa smetnjama u razvoju, koje se podvrgavaju trgovini ljudima i to u svrhu seksualnog iskorištavanja i prisilnog rada. Organizacije civilnog društva u BiH nerijetko izvještavaju i upozoravaju, ali i prijavljuju lica i kriminalne grupe koje podvrgavaju dječake i djevojčice romske pripadnosti prisilnom radu, prisilnom prosvjačenju i prisilnom sklapanju braka.

Kako je konstatovano u *Godišnjem izvještaju o stanju prava žena u BiH za 2013. godinu*⁶⁷, vlasti u BiH se ne pridržavaju minimalnih standarda za eliminiranje trgovine ljudima. Trgovina ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja i prisilnog rada u BiH je zabranjena članom 186. Krivičnog zakona kojim je za ovo krivično djelo propisana kazna zatvora u rasponu od 3 do 10 godina.

U Izvještaju SAD-a o trgovini ljudima 2014, stoji da je u 2013. godini Tužilaštvo BiH pokrenulo istragu protiv šest osoba osumnjičenih za trgovinu ljudima⁶⁸. Tužilaštvo BiH je u protekloj 2014. godini podiglo optužnicu u predmetu protiv 13 osoba optuženih za trgovinu ljudima radi eksploatacije u Azerbejdžanu, a koja se odnosi na više od 600 žrtava, uglavnom državljana/ki BiH, Srbije i Makedonije⁶⁹. U Tužilaštvu BiH u 2014. godini, u fazama prijave ili istrage nalazi se 24 predmeta koja se odnose na kaznena djela trgovine ljudima te veći broj predmeta koji se odnose na krivično djelo iz člana 189. Krivičnog zakona BiH koji se odnosi na krijumčarenje ljudi i ilegalnih emigranata/kinja. Prema informacijama koje smo dobili iz Suda BiH u 2014. godini nije izrečena niti jedna presuda (osuđujuća/oslobađajuća) koja se odnosi na krivično djelo trgovine ljudima.

Prema podacima iz *Izvještaja Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o trgovini ljudima u 2014. godini*, nadležni organi su u toku 2013. godine identificirali 16 žrtava trgovine ljudima, što predstavlja oštar pad u odnosu na 39 žrtve identificirane u 2012. Od identificiranih žrtava, 13 je bilo podvrgnuto prisilnom radu, a 3 su bile žrtve trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja. Devet od 16 identificiranih žrtava su djeca, pet je punoljetnih ženskih osoba i dva su punoljetna muškarca. Vladini eksperti su primijetili da je broj identificiranih žrtava znatno niži od procjene obima

66 Izvještaj SAD-a o trgovini ljudima za 2012. godinu: *2012 Trafficking Report*. Dostupna na: <http://www.state.gov/documents/organization/192594.pdf>; Izvještaj organizacije žena Lara Bijeljina: *Trgovina ljudima u sudskoj praksi BiH*. Dostupno na: <http://www.ring.ba/files/brosura.pdf>; Izvještaj OSCE misije u BiH: *Trgovina ljudima i odgovor domaćeg krivičnog pravnog sistema*, 2009.

67 Esther Garcia Fransioli: *Godišnji izvještaj o stanju prava žena u Bosni i Hercegovini tokom 2013. godine*, Sarajevski otvoreni centar, 2013. Dostupno na: <http://soc.ba/godisnji-izvjestaj-o-stanju-prava-zena-u-bosni-i-hercegovini-tokom-2013-godine/>

68 Ambasada SAD-a u BiH: *Izvještaj o trgovini ljudima u 2014. godini*. Dostupno na: <http://bosnian.sarajevo.usembassy.gov/trgovina-ljudima-2014a.html>

69 Tužilaštvo BiH: *Podignuta najveća optužnica u historiji pravosuđa BiH za trgovinu ljudima i organizovani kriminal*, 27.06.2014. Dostupno na: <http://www.tuzilastvobih.gov.ba/?id=2517&jezik=b>

pojave trgovine ljudima. U toku izvještajnog perioda, sedam nevladinih organizacija je od vlasti dobilo male grantove za osnovne potrebe žrtava trgovine ljudima. Nevladine organizacije su prijavile nedovoljnu transparentnost dodjele budžetskih sredstava, posebno romskim žrtavama. Vlasti su uputile tri žrtve trgovine ljudima u skloništa, a djeca žrtve trgovine su bila smještena u svoje porodice⁷⁰.

⁷⁰ Ibid.

7. ŽENE IZ PODRUČJA POGOĐENIH POPLAVAMA

- Ravnopravno sudjelovanje svih grupacija u svim procesima vezanim za donošenje odluka o načinu sanacije područja pogođenih poplavama, kao i pomoći osobama koje su ih preživjele;
- Pravična i transparentna restitucija zemljišta, stambenih i drugih objekata i imovine za muškarce i žene iz područja pogođenih poplavama, s tačno utvrđenim kriterijima i procedurama;
- Ekonomsko osnaživanje žena u područjima pogođenim poplavama.

Majske poplave iz 2014. godine ostavile su katastrofalne posljedice na poljoprivredu, privredu, gradska, ruralna i industrijska područja naše zemlje, te je njima, na direktan ili indirektan način pogođeno više od milion ljudi u Bosni i Hercegovini⁷¹, od čega bar polovinu čine žene. Na čelu sa Vladom BiH, Svjetska banka, Evropska unija i UN su sproveli istraživanje o potrebama u područjima pogođenim prirodnim nepogodama kako bi utvrdili pojedinačne gubitke građana i građanki, njihove potrebe, te dali procjenu državnih troškova oporavka, a UN Women su doprinijele i analizom specifičnih potreba žena u ovim područjima, te dale konkretne preporuke kako rješavati ova pitanja na način koji bi osigurao rodnu ravnopravnost⁷².

S obzirom na nedostatak diferenciranih kvantitativnih podataka o štetama i gubicima u poplavama kada se radi o ženama i muškarcima, UN Women je sproveo i kvalitativno istraživanje o potrebama žena, vršeći intervjue sa predstavnicima/ama nevladinih organizacija i vladinih tijela u 15 mjesta pogođenih mayskim poplavama, te su svoju analizu i preporuke bazirale na datim odgovorima. U njihovim se nalazima navodi da odmah nakon poplava, u inicijalnoj fazi kada su se životi osoba spašavali, nije bilo nikakve rodne diskriminacije, te da nije došlo do povećanja nasilja nad ženama, a najveću je zabrinutost civilno društvo pokazalo zbog toga što bi moglo doći do povećanja rizika od eksploatacije rada i trgovine ženama radi prisilnih migracija i internog raseljavanja usljed poplava. Najveće su gubitke i štete pretrpile vlasnice imovina i poljoprivrednice, s obzirom na to da je oko 27% kuća u Federaciji BiH i skoro 40% u Republici Srpskoj registrirano na ime žena, a i na to da više žena nego muškaraca radi u poljoprivredi⁷³. Ove farme su često bile jedini izvori primanja za cijelu porodicu, te je neophodno utvrditi iste kriterije za restituciju kako za muškarce, tako i za žene.

U ovom je izvještaju UN Women-a navedeno i to da je više žena, uglavnom treće dobi, nego muškaraca smješteno u kolektivne centre, a prije poplava su u njih ukupno 28 bile smještene interno raseljene porodice usljed rata, od kojih čak 80% čine samohrane majke, odnosno udovice. Jedan od najvećih problema žena u ovim kolektivnim centrima jeste nedostatak privatnosti i lične sigurnosti, pogotovo za dojilje.

Važno je spomenuti i da su ove poplave nanijele veliku štetu objektu Sigurne kuće za žene i djecu žrtve nasilja u porodici Fondacije/Organizacije žena „Lara“, te su štćenice kuće morale biti iseljene i privremeno smještene u privatne kuće.

71 UN Women: *Gender Equality in Post-Disaster Needs Assessment in Bosnia and Herzegovina*, str.2, 2014. Dostupno na: <http://www.mreza-mira.net/10472-floods-bih-reports-gender-aspects/>

72 Ibid.

73 Ibid.

Kao što je naznačeno u UN Women-ovom istraživanju o potrebama žena u područjima pogođenim prirodnim nepogodama u Bosni i Hercegovini, jasno je da se na lokalnom nivou žene i ženske organizacije civilnog društva suočavaju s izazovima njihovog uključivanja u proces odlučavanja o obnovama i pomoći kao ravnopravnih partnera. Malo je vjerovatno da će pomoć koja je namijenjena svom stanovništvu iz ovih područja osigurati jednak pristup i korist za žene i muškarce, kada se oslanja na dominantno muški sistem za distribuiranje sredstava. Postoji realna opasnost da će većina novčanih sredstava, mali grantovi za poslovnu podršku i obnovu, kao i sredstava za zapošljavanje koja su prikupljena u periodu nakon poplava, biti usmjerena na muškarce, uprkos činjenici da je potreba žena za ekonomskim resursima - posebno u slučajevima kada je žena na čelu domaćinstva - veoma velika⁷⁴.

Bilo je na stotine akcija za pomoć građanima i građankama iz područja pogođenih poplavama, a solidarnost koju su građani i građanke pokazali u ovoj kriznoj situaciji je bila za svaku pohvalu. Pored akcija koje su bile usmjerene svom stanovništvu iz ovih područja, bilo je i onih koji su pomoć nudili isključivo ženama, uzimajući u obzir njihove specifične potrebe. Kao jedan od primjera može se navesti neformalna grupa aktivista/kinja koja je pokrenula fond za pomoć ženama žrtvama ratnog seksualnog nasilja u BiH koje su bile pogođene poplavama i klizištima u maju 2014. godine. Ovaj solidarni fond je pokrenut kako bi se osiguralo da se žene koje su preživjele seksualno nasilje u ratu ne suočavaju same i bez ikakve podrške sa još jednim traumatičnim iskustvom. Tokom trajanja ove akcije priskrbljena je pomoć u hrani, higijenskim proizvodima i odjeći, obezbjeđena su sredstava za privremeni smještaj (dok žene nisu bili u mogućnosti da se vrate u svoje domove), a pružena je i pomoć u namještaju, električnim uređajima, obnovi kuća itd⁷⁵.

Još jedna od lokalnih akcija usmjerenih isključivo za pomoć ženama iz područja pogođenih poplavama je bila ona koju su pokrenuli portal zenskaposla.ba i CEI Nahla pod nazivom *Žena ženi*⁷⁶. Pod sloganom "Djevojke, žene, majke – mi najbolje znamo šta nam je potrebno i bez čega nikako ne možemo", žene su pravile individualne pakete sa osnovnim potrepštinama (higijenski ulošci, tamponi, vlažne i suhe maramice, sapun, antibakterijski sapun, gel za suho pranje ruku, brijač, krema (za lice, za ruke), kaladont, četkica za zube, češalj, labelo, šampon za tuširanje, donji veš, tablete protiv bolova) koji su preko sabirnih punktova potom bili distribuirani ženama u područjima pogođenim poplavama.

Kada se radi o mjerama koje su nadležne institucije podnijele nakon poplava, u novembru 2014. godine je *Akcioni plan za zaštitu od poplava i upravljanje rijekama u BiH 2014-2017* izrađen od strane Ministarstva spoljne trgovine i ekonomskih odnosa BiH i poslat Savjetu ministara BiH na usvajanje. Ovim planom se stvara okvir u kojem će pitanja zaštite od poplava i upravljanja vodama biti tretirana na usklađen i koordinisan način, kako u BiH tako i na regionalnom nivou. Akcioni plan sadrži šest ključnih mjera i 22 podmjere koje će nadležne institucije realizovati do kraja 2017. godine.

Gender centar Vlade RS je u skladu sa svojim mandatom, nadležnošću i strateškim ciljevima rada, krajem maja 2014. godine izradio *Akcioni plan za rodnu ravnopravnost u uslovima katastrofa u Republici Srpskoj za period maj-decembar 2014.*

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Više na: <https://solidarityfundforwomen.wordpress.com/>

⁷⁶ Više na: <http://www.zenskaposla.ba/content/poplave-akcija-zena-zeni>

*godine*⁷⁷. Imajući sve ovo u vidu, Gender centar je pokrenuo inicijativu umrežavanja sa lokalnim institucijama, organizacijama, kao i udruženjima žena, koje direktno rade na terenu. Prema dostupnim podacima, Gender centar Federacije BiH nije izradio sličan akcioni plan u 2014. godini.

Nažalost, nema podataka kakva je trenutna situacija sa ženama iz područja pogođenih poplava, odnosno podataka o tome šta se sa njima dešavalo od druge polovine 2014. godine.

⁷⁷ Više na: <http://ravnopravnors.com/>

8. RODNO ODGOVORNO BUDŽETIRANJE

U ovom trenutku, nije moguće procijeniti približan udio državnog budžeta koji se koristi za promovisanje ravnopravnosti spolova i osnaživanje žena, jer Bosna i Hercegovina nema centraliziran budžetni sistem. Gender akcioni plan donesen u septembru 2013. godine, kao jedan od svojih obveznih principa ima naveden i princip analize uticaja budžeta na različite potrebe žena i muškaraca (rodno odgovorno budžetiranje)⁷⁸. BiH je upravo krenula sa procesom izrade budžeta koji je u skladu s principima rodne ravnopravnosti. Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine i entitetski Gender centri započeli su niz aktivnosti za uvođenje rodne komponente u svim procesima vezanim za budžetiranje.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine usvojila je *Akcioni plan za uvođenje gender odgovornih budžeta u Federaciji BiH 2010-2012 u pilot oblasti Rad i zapošljavanje*⁷⁹. Urađena je analiza rodno odgovornog budžetiranja u sektoru poljoprivrede i ruralnog razvoja u Republici Srpskoj, te su nastavljene aktivnosti vezane za edukaciju svih ministarstava o konceptu rodno odgovornog budžetiranja.

Bitno je spomenuti i da je, zbog povećanog kapaciteta Ministarstva finansija tokom 2013. godine, Informacijski sistem za upravljanje proračunom (BMIS) u BiH (na nivou države kao i oba entiteta) nadograđen 2014. godine, te je i rodni modul integriran u sistem u junu 2014. godine. Na razvoju ovog modula je radio Ured koordinatora za reformu javne uprave (PARCO)⁸⁰ uz podršku UN Women i Evropske unije.

Napredak je postignut i kada se radi o uputama za budžetske korisnike/ce na nivou države i entiteta za razvoj dokumenta okvirnog budžeta; sada oni zahtijevaju prikaz uticaja politika, strategija i prioritetnih programa u smislu promovisanja ravnopravnosti spolova. Nakon što ove upute budu primijenjene, bit će moguće procijeniti izdvajanja od strane institucija u BiH za rodnu ravnopravnost.

⁷⁸ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Agencija za ravnopravnost spolova: *Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine za period 2013-2017, 2012*. Dostupno na: <http://www.forumzena.org/wp-content/uploads/2014/02/gap-bih.pdf>

⁷⁹ Vlada Federacije BiH: *Akcioni plan za uvođenje gender odgovornih budžeta u Federaciji BiH 2010-2012 u pilot oblasti „Rad i zapošljavanje”, s.a.* Dostupno na: <http://www.gcfbih.gov.ba/txt.php?id=101>

⁸⁰ Više na: <http://parco.gov.ba/latn/>

O AUTORICAMA

Dalila Mirović je završila studij komparativne književnosti i bibliotekarstva na Filozofskom fakultetu u Sarajevu i master studij iz sociologije na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Oblasti njenih interesovanja su sociologija spola i roda, kulturološki aspekt rodnog pitanja, te feminističke teorije i kritike u književnosti. Radila je u različitim obrazovnim institucijama, a od avgusta 2014. godine dio je tima Sarajevskog otvorenog centra.

Inela Hadžić je 2011. godine diplomirala na Pravnom fakultetu u Sarajevu. U vrijeme studija radila je na projektima *Pojedinac i pravosuđe*, *Građanin, to sam ja* ispred Inicijative mladih za ljudska prava. Dvije godine pripravničkog staža je provela radeći u advokatskom uredu, gdje je stekla znanje i vještine primjene različitih oblasti prava. Od maja 2014. godine je dio tima Sarajevskog otvorenog centra.

Edita Miftari je samostalna istraživačica u oblasti odnosa roda, političkih i sigurnosnih sistema. Diplomirala je na Odsjeku za sigurnosne studije Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije na Univerzitetu u Sarajevu, a zvanje magistricе rodnih studija stekla je na Centralno-evropskom univerzitetu u Budimpešti. Fokus njenog istraživanja su ženska ljudska prava s akcentom na participaciju žena u oblasti sigurnosti, politike i međunarodnih odnosa. Njen rad se najviše povezuje s radom Sarajevskog otvorenog centra s kojim je uspješno implementirala veliki broj značajnih projekata.

Ova publikacija izlazi u okviru edicije Human Rights Papers, koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar. U ediciji Human Rights Papers izlaze opći ili tematski izvještaji, kao i druge relevantne publikacije, o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Ovi izvještaji i publikacije su osnova za daljnje zagovaračke aktivnosti prema državi Bosni i Hercegovini ali i međunarodnim tijelima.

Ediciju Human Rights Papers uređuje Saša Gavrić. U ovoj ediciji smo do sada objavili:

Saša Gavrić (autor): Prava lezbejki, gejeva, biseksualnih i trans* osoba u Bosni i Hercegovini: Novi pristupi? Trenutno stanje i smjernice za buduće djelovanje institucija i civilnog društva. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2014.
Dostupno na: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/12/LGBT-OSOBE_bos_01.pdf

Saša Gavrić (autor): Human Rights of Lesbian, Gay, Bisexual and Trans* People in Bosnia and Herzegovina: New Approaches? Current situation and guidelines for future actions of institutions and civil society, Sarajevo: Sarajevo Open Centre, 2014. Dostupno na: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/12/LGBTOSOBE_eng_01.pdf

Marina Veličković (autorica): Stranke, izbori, parlamenti: Žene u politici u Bosni i Hercegovini. Priča u brojkama. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2014.
Dostupno na: <http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/09/marina-bos.pdf>

Marina Veličković (autorica): Parties, Elections, Parliaments: Women in Politics in Bosnia and Herzegovina. A story in numbers. Sarajevo: Sarajevo Open Centre, 2014. Dostupno na: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/09/marina_eng.pdf

Inicijativa za monitoring evropskih integracija Bosne i Hercegovine. Alternativni izvještaj o napretku 2014: politički kriteriji. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2014. Dostupno na: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/07/Alternativni-izvjestaj-2014_BHS_zaweb.pdf

Initiative for the monitoring of the European Union integration of Bosnia and Herzegovina, 2014 Alternative Progress Report. Sarajevo: Sarajevo Open Centre, 2014. Dostupno na: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/07/Alternativni-izvjestaj-2014_ENG_zaweb.pdf

Esther Garcia Fransioli (autorica): Godišnji izvještaj o stanju prava žena u Bosni i Hercegovini tokom 2013. godine. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. Koizdavači: Prava za sve i Fondacija Cure, 2014. Dostupno na: <http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/04/Godisnji-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-zenau-BiH-u-2013.pdf>

Esther Garcia Fransioli (autorica): Annual Report on the State of Women's Rights in Bosnia and Herzegovina 2013. Sarajevo: Sarajevo Open Centre. Ko-izdavači: Prava za sve i Fondacija Cure, 2014. Dostupno na: <http://soc.ba/site/wpcontent/uploads/2014/04/Godisnji-izvjestaj-o-stanju-ljudskihprava-zena-uBiH-u-2013.pdf>

Edita Miftari (autorica): Economic and Social Rights of Women in Bosnia and Herzegovina in 2012-2013. Sarajevo: Sarajevo Open Centre, 2014. Dostupno na: <http://soc.ba/ekonomska-i-socijalna-prava-zena-u-bosni-i-hercegovini-2012-2013/>

Darko Pandurević (autor): Konkretno preporuke za poboljšanje položaja trans* osoba u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2014. Dostupno na: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2015/01/TRANS-PAPER_BOS_NOVI_08.01.2015._web.pdf

Darko Pandurević (autor): Recommendations for improving the position of trans* people in B&H – concrete guidelines. Sarajevo: Sarajevo Open Centre, 2014. Dostupno na: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2015/01/TRANS-PAPER_BOS_NOVI_08.01.2015._web.pdf

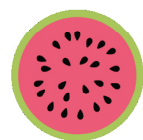
Ženska mreža BiH (ŽMBiH) je neformalna grupa organizacija civilnog društva i koji/e zastupaju i bave se ženskim ljudskim pravima i podsticanjem rodne ravnopravnosti, a koja promovise antidiskriminaciju, slobodu odlučivanja, jednakost, nenasilje i antimilitarizam, te prihvata feminističke vrijednosti djelovanja – mir, solidarnost, povjerenje, zajedništvo, jednakost i različitost. Ženska mreža BiH (ŽMBiH) usvojena je i počela sa radom 12. septembra 2009. godine na konferenciji pod istim nazivom, a u sklopu četvrtog PitchWise festivala ženske umjetnosti BiH.

Fondacija CURE je feminističko-aktivistička organizacija koja djeluje za jednakost spolova i rodova zalagajući se za pozitivne društvene promjene putem obrazovnih, umjetničko-kulturnih i istraživačkih programa. Organizujući afirmativne akcije, CURE slave snagu i moć žena, te rade na osnaživanju osoba kako bi postali/e pokretači/ce društvenih promjena u BiH i svijetu.

Sarajevski otvoreni centar (SOC) zagovara puno poštivanje ljudskih prava i društvenu inkluziju LGBT osoba i žena. Sarajevski otvoreni centar je nezavisna, nestranačka, neprofitna organizacija koja teži osnažiti LGBT (lezbejke, gej, biseksualne i trans*) osobe i žene kroz jačanje zajednice i građenje pokreta. SOC također javno promovise ljudska prava LGBT osoba i žena, te zagovara unaprijeđeno zakonodavstvo i bolje politike u Bosni i Hercegovini na državnom, evropskom i međunarodnom nivou.

Publikacija je nastala uz podršku Ambasade Kraljevine Norveške u BiH i Švedske međunarodne razvojne agencije (SIDA).

Ženska mreža BiH

Human Rights Paper, Paper 7

Ženska mreža BiH; www.zenskamreza.ba; info@zenskamreza.ba
Fondacija Cure; Čekaluša 16, 71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina; (0) 33 207 561; info@fondacijacure.org
Sarajevski otvoreni centar; Čekaluša 16, 71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina; (0) 33 200 073; office@soc.ba